

Socialutskottets betänkande 2018/19:SoU13

Äldrefrågor

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2018/19 som rör äldrefrågor, främst med hänvisning till pågående utredningar och arbete.

I betänkandet finns 28 reservationer (M, SD, C, KD, L).

Behandlade förslag

Cirka 70 motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2018/19.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	4
Redogörelse för ärendet.....	8
Ärendet och dess beredning.....	8
Utskottets överväganden.....	9
Äldres rättigheter.....	9
Äldreomsorgens organisation.....	12
Kvalitet, tillsyn, tillståndsplikt.....	17
Kunskap, kompetens och bemanning.....	25
Valfrihet och inflytande.....	30
Biståndsbedömning för hemtjänst.....	33
Boende.....	35
Våld och trygghet.....	40
Nutrition och måltider.....	45
Ensamhet och sociala aktiviteter.....	48
Demensvården.....	50
Anhörigstöd.....	54
Digital teknik.....	56
Reservationer.....	61
1. Äldres rättigheter, punkt 1 (SD).....	61
2. Äldres hälso- och sjukvård, punkt 2 (SD, C).....	61
3. Äldres hälso- och sjukvård, punkt 2 (L).....	62
4. Maxtaxan inom äldreomsorgen, punkt 3 (SD, C).....	63
5. Kvalitet och tillsyn, punkt 4 (M).....	63
6. Kvalitet och tillsyn, punkt 4 (SD).....	64
7. Tillståndsplikt för verksamhet inom vård och omsorg, punkt 5 (M, SD, KD).....	65
8. Kunskap och kompetens, punkt 6 (SD).....	66
9. Kunskap och kompetens, punkt 6 (L).....	67
10. Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter, punkt 8 (SD).....	68
11. Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter, punkt 8 (KD).....	68
12. Äldres inflytande och valfrihet, punkt 9 (M, C, KD, L).....	69
13. Biståndsbedömning för hemtjänst, punkt 10 (M).....	70
14. Biståndsbedömning för hemtjänst, punkt 10 (SD).....	71
15. Boende, punkt 11 (SD).....	71
16. Boende, punkt 11 (KD).....	72
17. Våld och trygghet, punkt 12 (SD).....	73
18. Våld och trygghet, punkt 12 (L).....	74
19. Nutrition och måltider, punkt 13 (M).....	75
20. Nutrition och måltider, punkt 13 (SD).....	75
21. Nutrition och måltider, punkt 13 (L).....	76
22. Ensamhet och sociala aktiviteter, punkt 14 (SD).....	77
23. Ensamhet och sociala aktiviteter, punkt 14 (KD).....	78
24. Demensvården, punkt 15 (M, SD).....	78
25. Anhörigstöd, punkt 16 (SD).....	79
26. Anhörigstöd, punkt 16 (KD).....	80
27. Anhörigstöd, punkt 16 (L).....	80
28. Digital teknik, punkt 17 (M).....	81

Bilaga

Förteckning över behandlade förslag	82
Motioner från allmänna motionstiden 2018/19	82

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Äldres rättigheter

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:833 av Maria Strömkvist m.fl. (S),

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 1 och

2018/19:1455 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M).

Reservation 1 (SD)

2. Äldres hälso- och sjukvård

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 9,

2018/19:2254 av Solveig Zander (C) yrkande 1 och

2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 7.

Reservation 2 (SD, C)

Reservation 3 (L)

3. Maxtaxan inom äldreomsorgen

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:1719 av Sten Bergheden (M),

2018/19:2664 av Petter Löberg (S) och

2018/19:2860 av Solveig Zander m.fl. (C) yrkande 16.

Reservation 4 (SD, C)

4. Kvalitet och tillsyn

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) yrkandena 1–3,

2018/19:1516 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkandena 1, 4 och 7.

Reservation 5 (M)

Reservation 6 (SD)

5. Tillståndsplikt för verksamhet inom vård och omsorg

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:2436 av Martina Johansson (C) yrkandena 1 och 4,

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 18 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkandena 31 och 32.

Reservation 7 (M, SD, KD)

6. Kunskap och kompetens

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 20–22,

2018/19:1055 av Eva Lindh m.fl. (S),

2018/19:1095 av Petter Löberg m.fl. (S),

2018/19:1565 av Lotta Olsson (M) och

2018/19:2597 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 6.

Reservation 8 (SD)

Reservation 9 (L)

7. Bemanning inom äldreomsorgen

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:702 av Hillevi Larsson (S) och

2018/19:1235 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M).

8. Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:361 av Markus Wiechel (SD),

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 2,

2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 6 och

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 10.

Reservation 10 (SD)

Reservation 11 (KD)

9. Äldres inflytande och valfrihet

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:1739 av Sten Bergheden (M),

2018/19:1905 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) och

2018/19:2819 av Tobias Billström m.fl. (M, C, KD, L) yrkande 75.

Reservation 12 (M, C, KD, L)

10. Biståndsbedömning för hemtjänst

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:1193 av Anders Hansson (M),

2018/19:1423 av Alexandra Anstrell (M) och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 2.

Reservation 13 (M)

Reservation 14 (SD)

11. Boende

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 3–5 och 7,

2018/19:1501 av Lotta Finstorp och Edward Riedl (båda M),

2018/19:2822 av Jakob Forssmed (KD) yrkandena 5 och 14 samt

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 38.

Reservation 15 (SD)

Reservation 16 (KD)

12. Våld och trygghet

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:98 av Carina Ståhl Herrstedt (SD),

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8, 18 och 19 samt

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkandena 10 och 11.

Reservation 17 (SD)

Reservation 18 (L)

13. Nutrition och måltider

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9,

2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S),

2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M),

2018/19:1489 av Solveig Zander (C),

2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M) yrkande 1,

2018/19:1718 av Sten Bergheden (M) yrkandena 1 och 2,

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 8 och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 3.

Reservation 19 (M)

Reservation 20 (SD)

Reservation 21 (L)

14. Ensamhet och sociala aktiviteter

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 12,

2018/19:2814 av Marie-Louise Hänel Sandström (M) och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 45.

Reservation 22 (SD)

Reservation 23 (KD)

15. Demensvården

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:945 av Hans Hoff (S) yrkande 2,

2018/19:2442 av Lars Thomsson (C) och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 5.

Reservation 24 (M, SD)

16. Anhörigstöd

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 17,

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 12 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 87.

Reservation 25 (SD)

Reservation 26 (KD)

Reservation 27 (L)

17. Digital teknik

Riksdagen avslår motionerna

2018/19:775 av Betty Malmberg (M) yrkande 2 och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 8.

Reservation 28 (M)

Stockholm den 14 mars 2019

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Camilla Waltersson Grönvall (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Mikael Dahlqvist (S), Anders W Jonsson (C), Karin Rågsjö (V), Ulrika Heindorff (M), Dag Larsson (S), Christina Östberg (SD), Pernilla Stålhammar (MP), Michael Anefur (KD), Mats Wiking (S), Clara Aranda (SD), Ann-Christine From Utterstedt (SD) och Barbro Westerholm (L).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet 73 motionsyrkanden från allmänna motions-
tiden 2018/19. En förteckning över behandlade förslag finns i bilagan.

Utskottets överväganden

Äldres rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om äldres rättigheter till goda levnadsvillkor, om en ny rättighetslag för äldreomsorgen och om införandet av en äldreombudsman.

Jämför reservation 1 (SD).

Motionerna

I motion 2018/19:1455 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M) föreslås ett tillkännagivande om att regeringen bör överväga att ge socialtjänstutredningen ett tilläggsdirektiv, bl.a. om äldres rättigheter till goda levnadsvillkor i socialtjänstlagen (SoL).

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 1 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att tillsätta en utredning som ser över hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut. Motionärerna anser att det behövs en ny lag som ger vård- och omsorgsbehövande äldre en starkare ställning.

I motion 2018/19:833 av Maria Strömkvist m.fl. (S) begärs ett tillkännagivande om att se över möjligheten att inrätta en äldreombudsman.

Gällande rätt

Omsorgen om äldre och äldre personers rätt till insatser regleras i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Enligt 5 kap. 4 § SoL ska socialtjänstens omsorg om äldre inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Socialnämnden ska vidare verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Bakgrund och pågående arbete

Mål för äldreomsorgen

De övergripande målen för äldreomsorgen är att äldre kvinnor och män ska

- kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag
- kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende

- bemötas med respekt
- ha tillgång till god vård och omsorg.

De nationella målen för äldrepolitiken bygger på den deklaration med principer för äldre personer som fanns i en resolution som antogs av FN:s generalförsamling 1991 (nr 46/91). Principerna översattes till svenska och anpassades efter svenska förhållanden. De nationella målen för äldrepolitiken syftar bl.a. till att tjäna som utgångspunkt för t.ex. kommunerna att utarbeta lokala äldrepolitiska handlingsprogram, för myndigheter att utforma äldreprogram inom deras ansvarsområde osv. Målen godkändes av riksdagen i juni 1998 (prop. 1997/98:113, bet. 1997/98:SoU24).

Regeringen framförde i skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan att det är angeläget att jämställdheten och jämlikheten inom äldreomsorgen ökar och att de nationella målen för äldrepolitiken bör kompletteras med ett femte mål, om att äldre kvinnor och män ska erbjudas en jämställd och jämlik vård och omsorg. Skrivelsen behandlades av utskottet under hösten 2018. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Den nationella värdegrunden för äldreomsorgen

Socialstyrelsen har tagit fram de allmänna råden Värdegrunden i socialtjänstens omsorg om äldre (SOSFS 2012:3 [S]). I de allmänna råden ges rekommendationer till stöd för tillämpningen av bestämmelsen i 5 kap. 4 § första stycket SoL om att socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). För att uppnå det behöver äldreomsorgen bl.a. värna och respektera den enskilda personens rätt till privatliv och kroppslig integritet, självbestämmande, delaktighet och individanpassning.

Vidare har Socialstyrelsen tagit fram olika material och utbildningar om den nationella värdegrunden för att informera och stödja genomförandet av den, bl.a. publikationen Äldreomsorgens nationella värdegrund – ett vägledningsmaterial som vänder sig till alla som arbetar i äldreomsorgen.

Framtidens äldreomsorg

Regeringen tillsatte i april 2017 en särskild utredare för att göra en översyn av socialtjänstlagen (2001:453) och vissa av socialtjänstens uppgifter (dir. 2017:39). Utredningen har antagit namnet Framtidens socialtjänst. I uppdraget ingår bl.a. att se över och lämna förslag om socialtjänstlagens struktur och konstruktion, tillgången till en jämlik, jämställd och likvärdig socialtjänst, en hållbar socialtjänst som främjar långsiktigt strukturellt förebyggande arbete och minskar behovet av individuella insatser samt socialtjänstens uppdrag. Inom ramen för uppdraget hanterar utredningen bl.a. frågor som rör skälighetsnivå, individuell behovsprövning samt tillgängliggörandet av insatser för äldre. Utredningen överlämnade den 24 april 2018 delbetänkandet Ju förr

desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst (SOU 2018:32). I juli 2018 beslutade regeringen att förlänga utredningstiden till den 1 juni 2020 och komplettera uppdraget, bl.a. med ett förtydligt uppdrag att analysera och beakta vilken funktion en särreglering för äldre skulle ha (dir. 2018:69). Utredaren ska analysera hur en reglering av äldreomsorgen och övriga insatser inom socialtjänsten som är riktade till äldre enligt en särslagstiftning respektive inom ramen för socialtjänstlagen påverkar förutsättningar för socialnämnden att verka, dels för att äldre får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro, dels för en sammanhållen och effektiv vård och omsorg för äldre, dels för att äldres behov av förebyggande och trygghetsskapande insatser tillgodoses.

Lokala äldreombudsmän

Stockholms stad har en äldreombudsman sedan 1999. Äldreombudsmannen är en fristående tjänst för att förstärka den enskildes inflytande. Äldreombudsmannens uppdrag handlar om att dels driva ett äldreperspektiv i staden så att äldres intressen tas till vara i stadens olika verksamheter, dels bidra till att öka kunskapen om de äldres situation och behov. Liknande äldreombudsmän finns i bl.a. Uppsala och Linköping.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om att införa en ny äldreomsorgslag behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 9 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213).

Ett motionsyrkande om att införa en rättighetslag för äldreomsorgen behandlades senast i betänkande 2018/19:SoU6 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan (s. 10 f.). Motionsyrkandet avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag att lägga skrivelsen till handlingarna (rskr. 2018/19:51).

Ett motionsyrkande om att inrätta en äldreombudsman behandlades senast i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 38 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Utskottets ställningstagande

Målet för äldrepolitiken är att äldre ska kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt och ha tillgång till god vård och omsorg. Den nationella värdegrunden för äldreomsorgen innebär att socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande.

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om en ny rättighetslag för äldreomsorgen, senast i betänkande 2018/19:SoU6. Liksom tidigare vill

utskottet påminna om att utredningen Framtidens socialtjänst (dir. 2017:39), som ska slutredovisa sitt uppdrag i juni 2020, bl.a. har i uppdrag att analysera vilken funktion en särreglering för äldre skulle ha. Utredningen ska även hantera frågor som rör skälig levnadsnivå för äldre inom ramen för uppdraget. Med hänvisning till den pågående utredningen är det i nuläget inte nödvändigt för riksdagen att ta några initiativ med anledning av motionsyrkandena. Utskottet anser inte heller att något initiativ från riksdagen är nödvändigt med anledning av motionsyrkandet om inrättande av en äldreombudsman. Mot denna bakgrund avstyrker utskottet motionerna 2018/19:857 (SD) yrkande 1, 2018/19:1455 (M) och 2018/19:833 (S).

Äldreomsorgens organisation

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden dels om äldreomsorgens organisation och äldres hälso- och sjukvård, dels om maxtaxan inom äldreomsorgen.

Jämför reservation 2 (SD, C), 3 (L) och 4 (SD, C).

Motionerna

Äldres hälso- och sjukvård

I kommittémotion 2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 7 föreslås ett tillkännagivande om att ge Socialstyrelsen och Folkhälso-myndigheten i uppdrag att utreda införandet av ett äldrehälsovårdsprogram i hela landet. Myndigheterna bör enligt motionärerna ta fram konkreta åtgärder för hur svensk äldrehälsovård kan stärkas. Äldrehälsovårdsprogrammen föreslås omfatta ett förebyggande arbete för äldre som både gagnar den enskilda individen i form av ökad livskvalitet och hälsa och nyttjar samhällets gemensamma resurser på bästa sätt. Ett liknande yrkande framförs i motion 2018/19:2254 av Solveig Zander (C) yrkande 1.

I partimotion 2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 9 föreslås ett tillkännagivande om organisationen av äldresjukvården. Motionärerna anför bl.a. att primärvården behöver utvecklas och att det behöver satsas mer på att förebygga ohälsa och ansvara för rehabilitering hos äldre personer. Motionärerna anför även att kommunerna, primärvården och sjukhusen bör ha en gemensam organisation och finansiering av äldresjukvården.

Maxtaxan inom äldreomsorgen

I motion 2018/19:1719 av Sten Bergheden (M) föreslås ett tillkännagivande om att överväga möjligheten att sänka maxtaxan i äldreomsorgen. Höjningen av maxtaxan inom äldreomsorgen drabbar äldre med låga pensioner och stora

behov av omsorg, enligt motionären, och bör därför sänkas tillbaka till den nivå som gällde innan den rödgröna regeringen tillträdde.

I kommittémotion 2018/19:2860 av Solveig Zander m.fl. (C) yrkande 16 föreslås ett tillkännagivande om att genomföra en översyn av nivåer och vad som ingår i försörjningsstödet, existensminimum och förbehållsbelopp för äldre i syfte att minska skillnaderna mellan olika kommuner.

I motion 2018/19:2664 av Petter Löberg (S) föreslås ett tillkännagivande om att se över möjligheterna att införa en standardiserad maxtaxa för äldre. Motionären framför att regeringen bör utreda möjligheterna att införa en gemensam maxtaxa för medicin, läkarbesök, färdtjänst och sjukresor.

Gällande rätt

Hälso- och sjukvården ska enligt 3 kap. 2 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), förkortad HSL, arbeta för att förebygga ohälsa. Enligt 16 kap. 4 § HSL ska landsting och kommuner upprätta en individuell plan för att en enskild person när han eller hon har behov av insatser både från hälso- och sjukvården och från socialtjänsten ska få sina behov tillgodosedda (jämför 2 kap. 7 § socialtjänstlagen [2001:453], förkortad SoL). Planen ska, när det är möjligt, upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den enskilde inte motsätter sig det. Av planen ska det framgå vilka insatser som behövs, vilka insatser som respektive huvudman ska svara för, vilka åtgärder som ska vidtas av någon annan än landstinget eller kommunen och vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

Varje kommun ska enligt 12 kap. 1 § HSL erbjuda en god hälso- och sjukvård åt den som efter beslut av kommunen bor i en sådan boendeform eller bostad som avses i socialtjänstlagen 5 kap. 5 § andra stycket (rör äldre personer), 5 kap. 7 § tredje stycket (rör personer med funktionsnedsättning) eller motsvarande tillståndspliktig boendeform eller bostad som avses i 7 kap. 1 § första stycket 2 (sådana boendeformer som drivs i enskild regi).

Enligt 4 kap. 1 § SoL har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv. Försörjningsstöd lämnas enligt 4 kap. 3 § SoL för bl.a. skäliga kostnader för livsmedel, kläder och skor, förbrukningsvaror, hälsa, hygien, dagstidning, telefon samt för bl.a. boende och hushållsel. Skäliga kostnader ska i enlighet med vad regeringen närmare föreskriver beräknas enligt en för hela riket gällande norm (riksnorm) på grundval av officiella prisundersökningar av olika hushållstypers baskonsumtion. Om det i ett enskilt fall finns särskilda skäl ska socialnämnden dock beräkna dessa kostnader till en högre nivå. Nämnden får också i ett enskilt fall beräkna kostnaderna till en lägre nivå, om det finns särskilda skäl för detta.

Bestämmelserna om kommunernas rätt att ta ut avgifter inom äldreomsorgen finns i 8 kap. SoL. Enligt 8 kap. 5 § får den enskildes avgifter för hemtjänst och dagverksamhet, tillsammans med avgifter som avses i 17 kap. 8 § första stycket 1–3 hälso- och sjukvårdslagen (2017:000), förkortad HSL, uppgå till högst en tolfedel av 0,5392 prisbasbelopp per månad. För bostad i särskilt boende får den enskildes avgifter uppgå till högst en tolfedel av 0,5539 prisbasbelopp per månad. Avgifterna enligt 8 kap. 5 § SoL får inte uppgå till ett så stort belopp att den enskilde inte förbehålls tillräckliga medel av sitt avgiftsunderlag för sina personliga behov och andra normala levnads-kostnader (förbehållsbelopp). När avgifterna fastställs ska kommunen dessutom försäkra sig om att omsorgstagarens make eller sambo inte drabbas av en oskäligt försämrad ekonomisk situation (8 kap. 6 § SoL).

Ytterligare bestämmelser om den närmare beräkningen av den enskildes förbehållsbelopp, minimibelopp och om högkostnadsskydd finns i 8 kap. 7 och 8 §§ SoL, 17 kap. 3 och 8 §§ HSL samt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken.

Prisbasbelopp

I Socialstyrelsens meddelandeblad Uppgifter för beräkning av avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorgen år 2019 (nr 6/2018) redovisas några av de belopp som används för att beräkna avgifter inom äldre- och funktionshinderomsorgen som är knutna till prisbasbeloppet. Prisbasbeloppet för 2019 uppgår till 46 500 kronor. Avgiften för bostad i särskilt boende, som inte omfattas av hyreslagen, får per månad uppgå till högst en tolfedel av 0,5539 gånger prisbasbeloppet. För 2019 motsvarar det 2 146,36 kronor per månad. Minimibeloppet för ensamstående motsvarar 5 249,08 kronor per månad 2019. Minimibeloppet för var och en av sammanlevande makar och sambor motsvarar 4 435,32 kronor per månad 2019.

Bakgrund och pågående arbete

Betänkandet Effektiv vård (SOU 2016:2)

I betänkandet Effektiv vård (SOU 2016:2) föreslogs bl.a. att patienten ska involveras och göras delaktig i processen kring den egna vården i högre utsträckning än i dag. En mer sammanhållen vård genom ett närmare samarbete mellan kommunen, landstinget och socialtjänsten bör eftersträvas. Vidare föreslogs att primärvården ska kunna hantera de allra flesta vårdbehov och även få ett tydligt akutuppdrag samt en organisatorisk uppdelning av primärvården i en allmän primärvård och en riktad primärvård. Den riktade primärvården ska fullgöra primärvårdsuppdraget för äldre med omfattande behov.

Utredningen om samordnad utveckling för god och nära vård

I mars 2017 utsåg regeringen en utredare som ska leda arbetet med att förändra svensk hälso- och sjukvård med en starkare primärvård som mål (dir. 2017:24). Utredaren ska utifrån förslagen i betänkandet Effektiv vård (SOU 2016:2) stödja landstingen, berörda myndigheter och organisationer i arbetet med att samordnat utveckla en modern, jämlik, tillgänglig och effektiv hälso- och sjukvård med fokus på primärvården. Utredaren ska bl.a. fördjupa analyserna av förslagen i betänkandet Effektiv vård, redovisa förslagens konsekvenser samt utarbeta en nationell plan där primärvården är utgångspunkten för en ökad närhet till patienten. Utredaren ska i planen redovisa vad som krävs för en nationellt samordnad förändring, vilka utmaningar som finns samt redovisa en tidsplan för det fortsatta förändringsarbetet som är förankrad hos berörda aktörer.

I juni 2017 presenterade utredaren delbetänkandet God och nära vård – En gemensam färdplan och målbild (SOU 2017:53). Betänkandet innehåller bl.a. en beskrivning av inriktningen för det kommande arbetet, vilken utgår från att de nuvarande styrande principerna för vårdens organisering bör ersättas av nya principer som anger närheten till patienten och som slås fast genom ändringar i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30, HSL). De nya principerna anger att vården ska vara lätt tillgänglig för såväl kontakt som bedömning och besök. Dessa förändrade principer för vårdens organisering ligger i sin tur till grund för den gemensamma målbild för omstruktureringen av hälso- och sjukvården som redovisas i betänkandet: en hälso- och sjukvård med primärvården som bas, i samspel med sjukhus och kommunala insatser, och som tydligt utgår från patientens behov.

I juni 2018 överlämnade utredningen sitt andra delbetänkande, God och nära vård – En primärvårdsreform (SOU 2018:39). I betänkandet föreslogs dels en modernisering av primärvårdens uppdrag i hälso- och sjukvårdslagen där det ska framgå att befolkningen i första hand ska vända sig till primärvården, dels att patientens delaktighet ska stärkas och att det förtydligas att primärvården är navet i vård och omsorg, dels att landsting/regioner ska rapportera in uppgifter från utförare inom primärvården till en nationell databas. Utredaren föreslog även bl.a. ett förtydligande av patientens möjlighet att få tillgång till en fast läkarkontakt i primärvården och en ökad tillgänglighet till primärvården. Utredaren ska slutredovisa uppdraget till Regeringskansliet senast den 31 mars 2019.

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och på vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. I skrivelsen framförde regeringen bl.a. att äldreomsorgen behöver arbeta med mer förebyggande insatser, dels så att de äldre i större utsträckning kan leva självständigt, dels för att möjliggöra en mer effektiv vård och omsorg. Genom

förstärkta förebyggande och rehabiliterande insatser får fler äldre kvinnor och män möjlighet att leva ett aktivt liv och uppleva god hälsa. Regeringen lyfte även fram reformer för ökad tillgänglighet för att sänka tröskeln för äldre att ta emot förebyggande och rehabiliterande insatser. Skrivelsen behandlades av utskottet under hösten 2018. Utskottet såg positivt på det långsiktiga förändringsarbete som inletts för att anpassa äldreomsorgen till den demografiska och tekniska utvecklingen och delade regeringens bedömning av vilka områden som bör prioriteras under den kommande mandatperioden. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Avgiftsfri öppenvård för personer som är 85 år och äldre

Regeringen föreslog i budgetpropositionen för 2017 att öppenvård inom högkostnadsskyddet ska bli avgiftsfri för personer som är 85 år och äldre. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag. (Prop. 2016/17:1 utg.omr. 25, bet. 2016/17:FiU3 samt 2016/17:SoU2y, rskr. 2016/17:117.)

Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2018

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att varje år lämna lägesrapporter för olika områden inom vård och omsorg. I rapporten Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2018 konstaterades bl.a. att en internationell jämförelse har visat att 3 procent av äldre över 65 år i Sverige har behövt avstå från vård och behandling på grund av kostnaden. Sverige har över tid genomgående varit det land där minst andel personer behövt avstå från vård och behandling på grund av kostnaden. Undersökningen visar också att de som är 65 år och äldre i den svenska befolkningen fortfarande upplever större problem med tillgänglighet, samordning av vårdens olika delar, kontinuitet och möjligheter till delaktighet jämfört med befolkningen i andra länder som är på en liknande välfärdsnivå som Sverige. Vidare framgår av lägesrapporten att det är vanligt med ohälsosamma levnadsvanor hos den äldre befolkningen. Under den senaste tioårsperioden har andelen äldre med fetma och övervikt ökat och andelen äldre som dricker alkohol har ökat. Under samma period har andelen äldre som är fysiskt aktiva minst 30 minuter per dag varit relativt oförändrad och ligger kring 60 procent. Vidare har andelen som röker dagligen minskat något.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att införa äldrehälsovårdsprogram, om organisationen av äldresjukvården och om avgiftssystemet för vård och omsorg för äldre behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 10 f. och 34 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213). Liknande yrkanden har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

Inom äldreomsorgen pågår ett långsiktigt förändringsarbete. Regeringen har tidigare framfört att äldreomsorgen behöver arbeta mer med förebyggande och rehabiliterande insatser, bl.a. för att möjliggöra en mer effektiv vård och omsorg och för att de äldre i högre utsträckning ska kunna leva självständigt. Det pågår även arbete med att förändra hälso- och sjukvården med en starkare primärvård som mål. Utskottet kan konstatera att utredningen Samordnad utveckling för god och nära vård under våren 2019 ska slutredovisa uppdraget att utveckla en modern, jämlik, tillgänglig och effektiv hälso- och sjukvård med fokus på primärvården. Utredningen har redan tidigare lämnat förslag bl.a. om förändrade principer för vårdens organisering, som för patienterna innebär en förstärkt delaktighet och tillgänglighet till primärvården. Mot denna bakgrund anser utskottet inte att riksdagen bör ta några initiativ med anledning av motionsyrkandena om organisationen av äldreomsorgen. Motionerna 2018/19:2039 (L) yrkande 9, 2018/19:2254 (C) yrkande 1 och 2018/19:2444 (C) yrkande 7 bör därmed avslås.

När det gäller motionerna om maxtaxan inom äldreomsorgen m.m. anser utskottet att motionerna bör lämnas utan åtgärd. I dagsläget är det enligt utskottet inte nödvändigt att ta något initiativ och motionerna 2018/19:1719 (M), 2018/19:2860 (C) yrkande 16 och 2018/19:2664 (S) bör därmed avslås.

Kvalitet, tillsyn, tillståndsplikt

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner bl.a. om nationella kvalitetskrav, tillsyn, sanktioner mot bristande verksamheter och jämförelser av verksamheter inom äldreomsorgen samt tillståndsplikt för verksamheter inom vård och omsorg.

Jämför reservation 5 (M), 6 (SD) och 7 (M, SD, KD).

Motionerna

Kvalitet och tillsyn

I kommittémotion 2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om att införa nationella kvalitetskrav och kvalitetskontrakt för äldreomsorgen. Enligt förslaget ska kvalitetskontrakten säkerställa att äldre oavsett bostadsort ges bästa möjliga äldreboende och hemtjänst. I yrkande 4 föreslås ett tillkännagivande om skärpta sanktioner mot bristande verksamheter i äldreomsorgen. I yrkande 7 begärs ett tillkännagivande om att ge Myndigheten för vård- och omsorgsanalys i uppdrag att sammanställa, analysera och sprida goda exempel på äldreboenden med hög kvalitet.

I motion 2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) föreslår motionärerna i yrkande 1 ett tillkännagivande om att överväga möjligheten att införa statliga kvalitetsgränser inom äldreomsorgen. Sådana föreskrifter bör enligt motionärerna stadga en miniminivå på kvalitet, tillgänglighet och tillgodosedda omsorgsbehov som alla kommuner minst måste nå upp till. I yrkande 2 föreslås ett tillkännagivande om att överväga höjda sanktioner för kommuner som inte tillgodoser äldres omsorgsbehov, och i yrkande 3 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att se över möjligheterna att stärka den statliga tillsynen inom äldreomsorgen. Enligt motionärerna behöver tillsynen av äldreomsorgen bli mer kontinuerlig och tillföras mer resurser, exempelvis genom att vitesbeloppen höjs.

I motion 2018/19:1516 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) föreslås ett tillkännagivande om att stärka kvaliteten i äldreomsorgen genom att stimulera till bättre jämförelser mellan verksamheter så att de bättre avspeglar äldres behov.

Tillståndsplikt för verksamhet inom vård och omsorg

I motion 2018/19:2436 av Martina Johansson (C) yrkande 1 föreslås ett tillkännagivande om att utreda hur man kan ge förutsättningar för alla utförare inom vård och omsorg att verka på lika villkor. Motionären framför att kommunerna, i likhet med andra aktörer, bör omfattas av tillståndskravet för att bedriva verksamhet inom hemtjänst. I yrkande 4 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att utreda vilka försvårande omständigheter som är beslutade för att icke offentliga organisationer ska kunna bedriva verksamheter inom vård och omsorg.

I partimotion 2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 31 begärs ett tillkännagivande om införande av generell tillståndsplikt. Alla aktörer måste ges lika förutsättningar för att valfrihetssystemet ska fungera och kraven på verksamheterna bör så långt som möjligt vara likvärdiga för fristående och offentliga aktörer, menar motionärerna. Vidare föreslås i yrkande 32 ett tillkännagivande om att införa en rimlig kostnad för tillståndsprövning hos IVO. Med tanke på att flertalet av de privata aktörerna är mindre företag med begränsade intäkter är kostnaden för tillståndsprövning orimligt hög, menar motionärerna. Att de mindre aktörerna slås ut från marknaden skulle vara negativt för valfriheten. Ett liknande yrkande finns i kommittémotion 2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 18.

Gällande rätt

Omsorgen om äldre och äldre personers rätt till insatser regleras i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Av 3 kap. 3 § SoL följer att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, att det för alla uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet samt att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras.

Från och med den 1 januari 2019 gäller nya regler för alla tillståndspliktiga verksamheter enligt socialtjänstlagen. Ändringarna i 7 kap. 1 § SoL innebär dels att fler typer av verksamheter, bl.a. hemtjänst, behöver tillstånd från Inspektionen för vård och omsorg (IVO), dels förändringar i kraven för att få och behålla tillståndet.

Enligt 7 kap. 2 § SoL får tillstånd beviljas endast om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet. Tillstånd får vidare endast beviljas den som genom erfarenhet eller på annat sätt har förvärvat insikt i de föreskrifter som gäller för verksamheten. Vidare krävs att sökanden i övrigt bedöms som lämplig och har ekonomiska förutsättningar att följa de föreskrifter som gäller för verksamheten. Tillstånd får också förenas med villkor av betydelse för kvaliteten och säkerheten i verksamheten. Om verksamheten helt eller till väsentlig del ändras eller flyttas ska nytt tillstånd sökas.

Enligt 7 kap. 2 b § SoL får IVO ta ut en avgift för ansökningar om tillstånd. Bestämmelsen avser såväl nya ansökningar som ansökningar om att ändra i ett befintligt tillstånd.

Av 4 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937) framgår avgifterna för ansökan om att bedriva enskild verksamhet. Kostnaden för en ansökan om att bedriva en ny verksamhet uppgår till 30 000 kronor och för en ansökan om ändring av ett tillstånd att bedriva verksamhet till 21 000 kronor.

Enligt 13 kap. 1 § SoL utövar IVO tillsyn över socialtjänsten. Tillsynen över enskild verksamhet avser bl.a. sådan verksamhet för vilken det krävs tillstånd enligt 7 kap. 1 § första stycket. Tillsynen innebär granskning av att verksamheten uppfyller föreskrivna krav och mål (13 kap. 2 §). IVO ska inom ramen för sin tillsyn dels lämna råd och ge vägledning, dels kontrollera att brister och missförhållanden avhjälpas, dels förmedla kunskap och erfarenheter som erhålls genom tillsynen, dels informera och ge råd till allmänheten (13 kap. 3 §).

Vidare framgår av 13 kap. 5 § SoL att den som bedriver verksamhet är skyldig att på IVO:s begäran lämna över handlingar och annat material som rör verksamheten och lämna de upplysningar om verksamheten som inspektionen behöver för sin tillsyn. IVO får förelägga den som bedriver verksamheten att lämna vad som begärs. Ett beslut om föreläggande får förenas med vite.

Av 13 kap. 8 § framgår att om IVO finner att det i en verksamhet som står under tillsyn förekommer ett missförhållande som har betydelse för enskildas möjligheter att kunna få de insatser de har rätt till får inspektionen förelägga den som svarar för verksamheten att avhjälpa missförhållandet. Om inspektionen finner att kraven i 7 kap. 2 § andra, tredje och fjärde styckena inte är uppfyllda i en verksamhet som beviljats tillstånd, eller att en sådan förändring som avses i 7 kap. 2 a § inte har anmälts, får inspektionen förelägga den som beviljats tillståndet att avhjälpa bristen. Ett föreläggande ska innehålla uppgifter om de åtgärder som inspektionen anser nödvändiga för att det påtalade missförhållandet eller bristen ska kunna avhjälpas. Ett beslut om föreläggande får förenas med vite. IVO får även förelägga den kommun eller

det landsting som inte har fullgjort sin anmälningsskyldighet enligt 7 kap. 1 § andra stycket att fullgöra denna skyldighet. Ett beslut om föreläggande får förenas med vite.

Om missförhållandena i en verksamhet är allvarliga och IVO:s föreläggande inte följts eller om missförhållandet innebär fara för enskildas liv, hälsa eller personliga säkerhet i övrigt får IVO utan föregående föreläggande besluta att helt eller delvis återkalla tillståndet för verksamheten. Om verksamheten inte är tillståndspliktig får inspektionen i stället besluta att helt eller delvis förbjuda fortsatt verksamhet. Ett tillstånd att bedriva verksamhet får även återkallas utan föregående föreläggande om tillståndshavaren inte uppfyller föreskrivna krav och mål i 7 kap. 2 § (13 kap. 9 § SoL).

Vidare framgår av 13 kap. 10 § att om det finns sannolika skäl för att ett tillstånd helt eller delvis kommer att återkallas eller om det finns sannolika skäl för att verksamheten helt eller delvis kommer att förbjudas enligt 9 §, och ett sådant beslut inte kan avvaktas, får IVO besluta att tills vidare helt eller delvis förbjuda fortsatt verksamhet. Beslut enligt första stycket gäller i högst sex månader.

Bakgrund och pågående arbete

Inspektionen för vård och omsorg

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, hälso- och sjukvårdspersonal, socialtjänst och verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Inom socialtjänsten bedriver IVO bl.a. tillsyn över handläggning av ärenden, hur kommunerna bedriver uppsökande verksamhet samt själva utförandet av insatserna, att verksamheter enligt SoL bedrivs tryggt och säkert och är av god kvalitet. Tillsynen omfattar bl.a. äldreboenden och hemtjänstverksamhet. Tillsynen ska bidra till en säker vård och omsorg av god kvalitet och gå till på det sätt som bäst gagnar vård- och omsorgstagarna. Myndigheten ansvarar också för viss tillståndsprövning.

Swedish Standards Institute (Sis)

I mars 2018 beslutade regeringen att bevilja Swedish Standards Institute (Sis) medel under 2018 för att fortsätta att utveckla nationella standarder för kvalitetssäkring av verksamhet inom bl.a. äldreomsorgen. Syftet med utvecklingsarbetet är att ge kommuner och enskilda utförare likvärdiga verktyg för kvalitetssäkring, utveckling och uppföljning av sina verksamheter. Sis har av regeringen utsetts till att vara nationellt standardiseringsorgan och är Sveriges medlem i Europeiska standardiseringskommittén (Cen) och Internationella standardiseringsorganisationen (Iso). Sis har utarbetat en kvalitetsstandard för äldreomsorgen tillsammans med ca 50 intresseorganisationer, fackförbund, kommuner, landsting, privata företag, myndigheter och högskolor på uppdrag av Socialdepartementet.

Inom ramen för kommittén för kvalitet i särskilt boende och hemtjänst bedriver Sis ett arbete med att ta fram best practice inom äldreomsorgen för stärkt kvalitet på tjänster inom området. Kommittén består av företag, kommuner, intresseorganisationer och andra aktörer som arbetar med äldreomsorg. Kommittén ansvarar bl.a. för äldrestandarden som publicerades 2014. Det är ett dokument som skapar tydlighet om vad som karakteriserar god kvalitet för äldre med behov av vård och omsorg i hemmet respektive i särskilt boende.

Framtidens äldreomsorg – En nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och på vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. Som exempel på insatser inom prioriterade områden redogjorde regeringen bl.a. för föreslagna och vidtagna åtgärder för högre kvalitet och effektivitet. Exempelvis lyfte regeringen fram det nya regelverket för tillståndsplikt som innebär att verksamheter som slutit avtal med en kommun om att bedriva enskild verksamhet, exempelvis vissa boendeformer för äldre, ska ha tillstånd från IVO. Regeringen redogjorde även för det nya regelverket om krav på tillstånd från IVO för privata utförare som bedriver verksamhet inom hemtjänst. Regeringen anförde vidare att det är angeläget att vården och omsorgen är trygg och säker och att detta förutsätter att vården och omsorgen är samordnad. Den nya lagen (2017:612) om samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård som trädde i kraft den 1 januari 2018 syftar till att främja en god vård och en socialtjänst av god kvalitet för enskilda som efter utskrivning från slutna vård behöver insatser från socialtjänst, kommunalt finansierad hälso- och sjukvård eller den landstingsfinansierade öppna vården. Vidare lyfte regeringen bl.a. fram den överenskommelse som regeringen ingått med SKL om ett fortsatt stöd till ett nationellt kvalitetsregister under 2018. En del av visionen för överenskommelsen är att ett kvalitetsregister ska vara ett viktigt stöd för att uppnå en kunskapsbaserad och jämlik hälsa och resurs-effektiv vård och omsorg. Skrivelsen behandlades av utskottet under hösten 2018. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Öppna jämförelser 2017 – Vård och omsorg om äldre

Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) redovisar årligen rapporten Öppna jämförelser – Vård och omsorg om äldre. Rapporten syftar till att ge en bred bild av vården och omsorgen om äldre, med fokus på den sammanhållna vården och omsorgen. Rapporten belyser också särskilt boende samt hemtjänst och hemsjukvård i ordinärt boende. Rapporten syftar vidare till att stimulera kunskapsutvecklingen för att främja en jämlik socialtjänst och hälso- och sjukvård med god kvalitet. Rapporten bygger på nationell statistik, enkätundersökningar och nationella kvalitetsregister som

belyser vården och omsorgen om äldre. Öppna jämförelser 2017 redovisar bl.a. att äldreomsorgen får goda omdömen av äldre som har hemtjänst eller som bor på särskilt boende och att de äldres bedömning av möjligheterna att påverka hjälpens utförande och tid för hemtjänst har förbättrats jämfört med tidigare år. Vidare framgår att 61 procent av de äldre som bor på särskilt boende är nöjda med måltidsmiljön och hur maten smakar.

Svar på skriftlig fråga

Den 27 februari 2019 besvarade civilminister Ardalan Shekarabi (S) en skriftlig fråga om IVO och tillståndsplikt (fr. 2018/19:246) av Camilla Waltersson Grönvall (M). Ministern anförde följande:

Camilla Waltersson Grönvall har frågat socialministern om det är hennes mening att privata företagares regelbörda gällande tillståndsplikt inom socialtjänstens verksamheter ska vara annorlunda än offentliga utförare.

Frågan har överlämnats till mig.

Reglerna ser i vissa fall olika ut för privata och offentliga utförare eftersom de har olika ansvar. Kommunerna har ett lagstadgat ansvar att tillhandahålla socialtjänst åt medborgarna, medan privata aktörer bedriver verksamhet på frivillig basis. En tillståndsprövning av enskild verksamhet säkerställer att grundläggande krav är uppfyllda och syftar även till att förhindra oseriösa aktörer. Kommunernas ansvar innebär att de även är huvudmän för socialtjänstverksamhet som överlämnas till privata utförare, och kommunerna har alltid det yttersta ansvaret för den individuella insatsen oavsett om den utförs av en kommunal eller privat verksamhet.

Det innebär inte att kraven är lägre för kommunerna vad gäller tjänsternas kvalitet. Inspektionen för vård och omsorg utövar tillsyn över både offentlig och enskild verksamhet. Den statliga tillsynen innebär en granskning av att verksamheten uppfyller de krav och mål som formulerats i lagar och andra föreskrifter. Kvalitetskraven är desamma oavsett regi.

Regeringen arbetar i enlighet med januariavtalet, den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna för att aktörer inom välfärden ska ha likvärdiga villkor oavsett driftsform.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om förstärkt tillsyn, införandet av statliga kvalitetsgränser och bättre jämförelser mellan verksamheter inom äldreomsorgen behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 20 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213). Liknande yrkanden har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Ett motionsyrkande om att sprida exempel på god kvalitet inom äldreomsorgen behandlades senast i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 8 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Tillkännagivande om generell tillståndsplikt för verksamhet inom socialtjänstens ansvarsområde

År 2017 infördes lagändringar i 7 kap. 1 § SoL som innebär att det tidigare gällande undantaget från tillståndsplikt för verksamhet som kommunen genom avtal har överlämnat till enskilda att utföra togs bort (prop. 2016/17:59, bet. 2016/17:SoU11, rskr. 2016/17:156).

I samband med riksdagens behandling av proposition 2016/17:59 Trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet föreslog socialutskottet ett tillkännagivande om att samma krav på tillstånd som gäller för enskilda för att yrkesmässigt bedriva verksamhet inom socialtjänsten även ska gälla för offentlig verksamhet. Riksdagen biföll utskottets förslag till beslut (bet. 2016/17:SoU11, förslagspunkt 2, rskr. 2016/17:156).

Regeringen anförde i budgetpropositionen för 2018 följande om behandlingen av tillkännagivandet (prop. 2017/18:1 utg.omr. 9 s. 108):

Vad gäller start av socialtjänstverksamhet i kommunal regi bedömer regeringen att det inte finns samma behov av tillståndsprövning som när det är fråga om enskild verksamhet. Ett viktigt skäl till detta är den lagstadgade skyldigheten och det yttersta ansvaret att tillhandahålla välfärdstjänster. Med detta kommer även kunskap och kompetens inom socialtjänstverksamhet, vilket privata aktörer som söker sig till branschen inte alltid har. Dessutom bedömer regeringen att ett tillståndskrav skulle innebära en inskränkning i den kommunala självstyrelsen, utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet. Ett tillståndskrav för kommunal socialtjänstverksamhet skulle därmed inte vara förenligt med den grundlagsfästa proportionalitetsprincipen i regeringsformen (14 kap. 3 § RF). En tillståndsprövning skulle innebära en detaljstyrning av ett redan lagstadgat ansvar. Det skulle även riskera att försvåra för kommuner att utveckla ny verksamhet som snabbt och effektivt kan bemöta förändrade lokala behov.

— — —

Att kommuner inte behöver söka tillstånd för verksamhet som drivs i egen regi, innebär inte att kraven är lägre vad gäller tjänsternas kvalitet. Oavsett om tillståndsplikt är ett krav eller inte utövar Inspektionen för vård och omsorg tillsyn över både offentlig och enskild verksamhet. Den statliga tillsynen innebär en granskning av att verksamheten uppfyller de krav och mål som formulerats i lagar och andra föreskrifter. Kvalitetskraven är desamma oavsett regi.

Regeringen bedömde därmed att frågan om generell tillståndsplikt för socialtjänstverksamhet inte behövde utredas ytterligare och att tillkännagivandet därmed var slutbehandlat. Utskottet delade inte regeringens bedömning och stod fast vid det ställningstagande som gjordes i betänkande 2016/17:SoU11. Utskottet anförde följande i sitt betänkande 2017/18:SoU1, s. 45:

Det är enligt utskottets mening viktigt att personer som väljer en kommunal verksamhet som bedrivs med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) får samma kvalitet på tjänsten som den som väljer en enskild utförare. En generell tillståndsplikt innebär att det ställs samma krav på verksamheterna vad gäller grundläggande förutsättningar som lokaler, medarbetare och kvalitetssystem, oavsett om verksamheten bedrivs i offentlig eller enskild regi. Detta höjer kvaliteten i verksamheten för

brukarna och skapar bättre förutsättningar för verksamhetens medarbetare. Vidare ökar en generell tillståndsplikt jämförbarheten mellan olika verksamheter i kommuner där det finns valfrihetssystem och medför att det ställs likvärdiga krav på kvalitet i alla kommuner.

En generell tillståndsplikt innebär att det etableras en lägstanivå för hur omsorg enligt socialtjänstlagen får bedrivas och säkerställer kvalitet, trygghet och en god omsorg. Utskottet anser därför inte att ett sådant tillståndskrav skulle innebära en inskränkning i den kommunala självstyrelsen utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett den (14 kap. 3 § RF).

De kommuner som vill ställa högre krav på sina egna verksamheter, eller på enskilda verksamheter som etableras i kommunen, kan fortsätta att göra det genom avtal och krav på den egna verksamheten. Vidare medför en generell tillståndsplikt konkurrensneutralitet mellan olika aktörer, och att kommunerna inte kan bedriva egen verksamhet med lägre ambitioner än de krav som Inspektionen för vård och omsorg redan i dag ställer på enskilda utförare.

Mot den bakgrunden anser utskottet att regeringen skyndsamt bör återkomma till riksdagen med förslag som innebär att samma krav på tillstånd som gäller för enskilda för att yrkesmässigt bedriva verksamhet inom socialtjänsten även ska gälla för offentlig verksamhet enligt ett tillkännagivande som riksdagen gjorde 2017.

Ärendet bereds fortfarande inom Regeringskansliet.

Utskottets ställningstagande

Under hösten 2018 behandlade utskottet i betänkande 2018/19:SoU6 regeringens skrivelse om en nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen. Syftet med kvalitetsplanen för äldreomsorgen är att inom strategiskt viktiga områden långsiktigt säkra en god kvalitet och förstärkt effektivitet i äldreomsorgen. Planen ska även syfta till ökad jämlikhet, inflytande och valfrihet för äldre. I sitt betänkande delade utskottet regeringens bedömning av vilka områden som bör prioriteras under den kommande mandatperioden. Här kan särskilt nämnas utvecklingen av kvalitetsregister för att möjliggöra kunskapsutveckling samt system för ändamålsenlig uppföljning av äldreomsorg.

När det gäller jämförelser mellan verksamheter inom äldreomsorgen noterar utskottet att ett flertal myndigheter och organisationer, bl.a. Swedish Standards Institute (Sis), IVO, Socialstyrelsen och SKL, löpande tar fram olika former av underlag som syftar till att följa upp kvaliteten inom äldreomsorgen. Detta arbete är av stor vikt för att sprida kännedom om de erfarenheter som finns i Sveriges kommuner. Utskottet ser ingen anledning att vidta åtgärder utifrån de aktuella motionsyrkandena. Motionerna 2018/19:1497 (M) yrkandena 1–3, 2018/19:1516 (M) och 2018/19:2794 (M) yrkandena 1, 4 och 7 bör därmed avslås.

När det gäller motionsyrkanden om tillståndsplikt för verksamhet inom vård och omsorg vill utskottet anföra följande. Det tillkännagivande om generell tillståndsplikt som utskottet lämnade till regeringen i betänkande 2017/18:SoU1 bereds inom Regeringskansliet. Utskottet anser att det i avvaktan på regeringens beredning inte finns någon anledning att upprepa

tillkännagivandet. Vidare vill utskottet påminna om att avgiften för ansökan om tillstånd att bedriva enskild verksamhet framgår av socialtjänstförordningen. Utskottet ser ingen anledning att ta initiativ till ändringar i det befintliga regelverket. Mot denna bakgrund föreslår utskottet att motionerna 2018/19:2436 (C) yrkandena 1 och 4, 2018/19:2913 (KD) yrkande 18 och 2018/19:2989 (KD) yrkandena 31 och 32 bör avslås.

Kunskap, kompetens och bemanning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden dels om kompetensutveckling och kompetensförsörjning, dels om bemanningen inom äldreomsorgen.

Jämför reservation 8 (SD) och 9 (L).

Motionerna

Kunskap och kompetens

I motion 2018/19:1565 av Lotta Olsson (M) begärs ett tillkännagivande om att se över möjligheterna att stärka kunskaperna om hörselnedsättning bland personalen inom äldreomsorgen. Enligt motionären bör regeringen överväga att införa nationella regler för grundläggande kompetens om hörselnedsättningar hos all personal som arbetar inom äldreomsorgen.

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 20 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att staten och huvudmännen samt privata utförare i samverkan måste vidta långsiktigt hållbara åtgärder för att främja kompetensförsörjningen inom äldreomsorgen. I yrkande 21 begärs ett tillkännagivande om att landsting, kommuner och privata utförare ska ge personalen inom äldreomsorgen goda förutsättningar att delta i vidare- och specialistutbildning. I yrkande 22 föreslår motionärerna vidare ett tillkännagivande om att grundläggande kunskaper i svenska ska vara ett krav vid nyanställningar för personal inom äldreomsorg och hemtjänst.

I partimotion 2018/19:2597 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om åsrika hbtq-personer. Motionärerna vill att åsrika hbtq-personer ska känna sig trygga och välkomna på landets alla äldreboenden, som bör hbtq-certifieras eller på annat sätt ha personal som genomgått hbtq-kompetenshöjande utbildning. Vidare uppmuntrar motionärerna förekomsten av fler boenden med hbtq-profil.

I motion 2018/19:1055 av Eva Lindh m.fl. (S) föreslås ett tillkännagivande om utbildning inom vård och omsorg. Enligt motionären bör utbildningarna för yrken inom äldreomsorgen få en tydligare struktur med stärkta möjligheter för vidareutbildning och specialisering.

I motion 2018/19:1095 av Petter Löberg m.fl. (S) föreslår motionären ett tillkännagivande om behovet av insatser för att stärka kompetensen bland personalen inom äldreomsorgen om psykisk ohälsa. Motionären anför att det är av stor vikt att regeringen arbetar för att omsorgspersonal får kompetensutveckling, att kunskap om psykisk ohälsa ska ingå i undersköterskeutbildningen och att det införs nationella riktlinjer för hur kommuner och landsting hanterar personer med psykisk ohälsa inom äldreomsorgen.

Bemanning inom äldreomsorgen

I motion 2018/19:1235 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M) föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att öka attraktiviteten inom vissa yrkesgrupper och samtidigt överväga hur tillgången på deltidsbrandmän kan ökas. Personalförsörjningen kan underlättas genom att hemtjänstyrket utvecklas och blir mer attraktivt, bl.a. genom att vidareutbilda hemtjänstpersonal att även bli deltidsbrandmän, anför motionärerna.

I motion 2018/19:702 av Hillevi Larsson (S) föreslås ett tillkännagivande om bemanning dygnet runt i äldreomsorgen. Motionären anför att regeringen i framtiden bör överväga behovet av att utvärdera det nya regelverket om bemanning dygnet runt i äldreomsorgen och vilka effekter det fått. Det är viktigt att bemanningen är tillräcklig så att de äldres säkerhet kan garanteras, framför motionären.

Gällande rätt

Omsorgen om äldre och äldre personers rätt till insatser regleras i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Av 3 kap. 3 § SoL följer att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet, att det för alla uppgifter inom socialtjänsten ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet samt att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras.

Enligt 2 kap. 3 § socialtjänstförordningen (2001:937) ska det i särskilda boenden för äldre, utifrån den enskildes aktuella behov, finnas tillgång till personal dygnet runt som utan dröjsmål kan uppmärksamma om en boende behöver stöd och hjälp. Den boende ska ges det stöd och den hjälp som behövs till skydd för liv, personlig säkerhet eller hälsa.

Bakgrund och pågående arbete

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen publicerar allmänna råd (SOFS 2011:12) om grundläggande kunskaper hos befintlig personal som arbetar i socialtjänstens omsorg om äldre. Myndigheten tar även fram och sprider kunskapsstöd och metodstöd för att fortlöpande öka möjligheten för yrkesverksamma inom äldreomsorgen att öka sin förmåga att ge äldre kvinnor och män god vård och omsorg.

Rekommendation om ökad kvalitet i särskilda boenden för äldre

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har i samarbete med kommunerna tagit fram en rekommendation om ökad kvalitet i särskilda boenden för äldre. Rekommendationen handlar om att stötta kommunerna i deras kvalitetsarbete på särskilda äldreboenden. Fokus ligger bl.a. på hur man med hjälp av välfärdsteknik kan förbättra tillsyn och bemanning, t.ex. genom att använda larmmattor, kameratillsyn och gps-klocka. SKL har även tagit fram en rekommendation för att stötta kommunerna i kvalitetsarbetet på särskilda boenden för äldre med fokus på natten. Publikationen *Kvalitet i särskilt boende – Rekommendation för arbete med ökad kvalitet nattetid i särskilt boende för äldre* publicerades i december 2016. SKL:s styrelse har därefter rekommenderat samtliga kommuner att anta dessa rekommendationer.

Ökad bemanning i äldreomsorgen

I syfte att förbättra äldreomsorgens förutsättningar avsatte regeringen 1 miljard kronor 2015 och 2 miljarder kronor per år 2016–2018 för en satsning på stärkt bemanning inom äldreomsorgen. Målet var att höja kvaliteten inom äldreomsorgen, öka tryggheten för äldre samt förbättra förutsättningarna för en jämställd, likvärdig och jämlik äldreomsorg i hela landet. (Prop. 2016/17:1 utg.omr. 9, bet. 2016/17:SoU1, rskr. 2016/17:127.) En ökad bemanning inom äldreomsorgen kan enligt regeringen skapa utrymme för personalen att tillbringa mer tid med den enskilde, vilket kan bidra till att exempelvis förebygga psykisk ohälsa, bryta isolering och höja kvaliteten på måltiderna. Socialstyrelsen har i uppdrag att fördela medlen till kommunerna (S2015/4099/FST, S2015/04636/FST). Medlen får användas för personal som utför stöd och omvårdnad och som tillhör en personalkategori som arbetar nära de äldre. Personalen förväntas ha adekvat utbildning eller erbjudas introduktion, handledning och utbildning.

Socialstyrelsen ska redovisa en uppföljning av satsningen senast den 1 november varje år. I uppföljningen av 2017 års medel (Stimulansmedel för ökad bemanning inom äldreomsorgen) framkommer att samtliga kommuner rekviderade stimulansmedel under 2017, och under året användes 99 procent av de tillgängliga medlen. Sedan satsningen påbörjades sommaren 2015 har den finansierat ca 5 000 årsarbetare inom olika yrkeskategorier hos såväl kommunala som enskilda utförare av äldreomsorg. Vidare framkommer när det gäller måluppfyllelsen att uppföljningsresultaten tyder på att stimulansmedlen i många verksamheter har bidragit dels till ökad trygghet och kvalitet för den enskilde, dels till utrymme för personalen att tillbringa mer tid med den enskilde.

I december 2015 fick Statskontoret i uppdrag att analysera utformning, styrning och arbetssätt för regeringens satsning på en ökad bemanning inom äldreomsorgen. I den delrapport som överlämnades till Regeringskansliet i december 2016 (2016:27) bedömde Statskontoret att satsningens utformning

är ändamålsenlig, att medlen fördelas utifrån kriterier som fångar kommunernas behov och att satsningen ger förutsättningar för en generell förstärkning av bemanningen inom äldreomsorgen. Vidare bedömde Statskontoret att de aktiviteter som kommunerna har genomfört stöder satsningens mål om ökad kvalitet och trygghet för de äldre. Utredningen visade även att satsningen är förenad med vissa risker, främst att den inte får några långsiktiga effekter och att kommunerna minskar sina egna medel till äldreomsorgen. För att motverka detta föreslår Statskontoret åtgärder som kan främja ett strategiskt och långsiktigt arbete hos kommunerna under den tid som återstår av satsningen. Uppdraget ska slutredovisas senast den 29 mars 2019 (S2015/08192/FST).

Kompetenssatsning för personal inom äldreomsorgen

Som ett komplement till en ökad bemanning fick Socialstyrelsen i uppdrag att under 2016 fördela medel för en kompetenssatsning riktad till baspersonal inom bl.a. äldreomsorgen (S2015/08191/FST). Socialstyrelsen ska också utveckla och sprida relevanta kunskapsstöd riktade till kommunerna med syfte att stödja effektiv verksamhetsutveckling. Satsningen, som pågår t.o.m. 2018, ska bl.a. bidra till en ökad kunskap och medvetenhet om myndighetsutövning, särskilt ur ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv.

I juni 2017 överlämnade Socialstyrelsen rapporten Kunskapsatsning för baspersonal inom äldreomsorgen och funktionshinderområdet (2017-6-12) till regeringen. I rapporten skriver Socialstyrelsen att drygt 76 procent av de avsatta medlen användes för utbildningsinsatser under 2016. Nästan 65 000 personer deltog, varav 90 procent arbetar som vårdbiträden, undersköterskor och motsvarande. Vidare arbetar 58 procent av deltagarna inom äldreomsorgen och övriga inom funktionshindersomsorgen. Majoriteten, 87 procent, är kvinnor. I redovisningen framkommer även att kommunerna genomförde över 1 200 utbildningsinsatser, exempelvis inom lagstiftning, värdegrund, etik, bemötande, kommunikation, psykisk ohälsa och demens. Inom ramen för satsningen avslutade även ca 8 500 personer kurser inom vård- och omsorgsprogrammet samt barn- och fritidsprogrammet före årsskiftet 2016.

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och på vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. Regeringen anförde bl.a. att en viktig förutsättning för att kommuner och landsting ska kunna erbjuda vård och omsorg av god kvalitet är att verksamheterna är bemannade med medarbetare med rätt kompetens. Regeringen angav att den permanenta höjningen av det generella statsbidraget till kommuner och landsting med 10 miljarder kronor, tillsammans med bemanningssatsningen och professionsmiljarden, innebär att kommuner och landsting under mandatperioden har fått ökade förutsättningar att arbeta med både kompetensförsörjning och verksamhetsutveckling. Vidare gav

regeringen i oktober 2017 en särskild utredare i uppdrag att lämna förslag till hur yrket undersköterska kan regleras i syfte att öka kvaliteten och säkerheten i hälso- och sjukvården och omsorgen (dir. 2017:103). Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2019.

Skrivelsen behandlades av utskottet under hösten 2018. Utskottet såg positivt på de åtgärder som regeringen har vidtagit för att klara rekryteringsutmaningen, bl.a. till utbildningssatsningar för anställda inom äldreomsorgen och satsningarna på fler permanenta utbildningsplatser inom yrkesutbildning för vuxna (yrkesvux). Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att stärka kunskaperna om hörselnedsättning och om bemanning dygnet runt inom äldreomsorgen behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 29 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213). Ett liknande yrkande om bemanning dygnet runt behandlades även i betänkande 2018/19:SoU6 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan (s. 10 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Yrkanden om hörselnedsättning och om bemanning dygnet runt inom äldreomsorgen har därefter även behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

I betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 21 f.) behandlades ett motionsyrkande om att äldreomsorgens personal ska ges goda förutsättningar att delta i vidare- och specialistutbildning. Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Utskottets ställningstagande

Äldreomsorgens viktigaste resurs är personalen. Utskottet kan konstatera att det under de senaste åren har genomförts ett flertal satsningar, bl.a. en kunskapssatsning för baspersonal inom äldreomsorgen som har bidragit till kompetensutveckling för ett stort antal medarbetare inom exempelvis värdegrund, etik, bemötande och psykisk ohälsa. Utskottet ser mycket positivt på genomförda och pågående insatser. Motionerna 2018/19:857 (SD) yrkandena 20–22, 2018/19:1055 (S), 2018/19:1095 (S), 2018/19:1565 (M) och 2018/19:2597 (L) yrkande 6 bör därmed avslås.

Regeringen har vidare genomfört en satsning på stärkt bemanning inom äldreomsorgen. Utskottet är medvetet om de utmaningar som äldreomsorgen står inför, bl.a. orsakade av den demografiska utvecklingen och svårigheten att rekrytera personal. Utskottet ser därför mycket positivt på satsningen och ställer sig bakom regeringens bedömning att en ökad bemanning inom äldreomsorgen både kan skapa mer tid för personalen med de äldre men även

bidra till att nå målet att höja kvaliteten i äldreomsorgen, öka tryggheten för äldre och förbättra förutsättningarna för en jämställd, likvärdig och jämlik äldreomsorg i hela landet.

När det gäller bemanning dygnet runt vill utskottet påminna om den rekommendation om ökad kvalitet i särskilda boenden för äldre som Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har tagit fram. Utskottet ser positivt på det arbete SKL bedriver för att sprida information om och stödja genomförandet av rekommendationen. Utskottet anser därmed inte att riksdagen behöver ta några initiativ med anledning av motionerna 2018/19:702 (S) och 2018/19:1235 (M). Motionsyrkandena bör avslås.

Valfrihet och inflytande

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden dels om valfrihet inom äldreomsorgen, dels om äldres inflytande och valfrihet.

Jämför reservation 10 (SD), 11 (KD) och 12 (M, C, KD, L).

Motionerna

Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 2 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att verka för att lagen om valfrihet görs obligatorisk för äldre i alla landets kommuner.

I motion 2018/19:361 av Markus Wiechel (SD) föreslås ett tillkännagivande om att samtliga kommuner i Sverige bör erbjuda kommuninvånare valfrihet inom äldreomsorgen.

I kommittémotion 2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 6 föreslås ett tillkännagivande om att landets alla kommuner ska kunna garantera valfrihet inom äldreomsorgen.

I kommittémotion 2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 10 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att valfrihetssystem ska användas i alla kommuner för att upphandla välfärdstjänster. Motionärerna framför att offentlig verksamhet som inte är myndighetsutövning bör upphandlas i konkurrens.

Äldres inflytande och valfrihet

I kommittémotion 2018/19:2819 av Tobias Billström m.fl. (M, C, KD, L) yrkande 75 begärs ett tillkännagivande om att införa vårdval för seniorvård. Motionärerna föreslår att valfriheten utvecklas. Införande av vårdval för seniorvård skulle underlätta för äldre med omfattande vårdbehov att erbjudas en mer sammanhållen vård, menar motionärerna.

I motion 2018/19:1739 av Sten Bergheden (M) föreslås ett tillkännagivande om att se över hur äldres rätt att välja mat, boende och omvårdnad kan stärkas.

I motion 2018/19:1905 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) begärs ett tillkännagivande om möjligheten att stärka äldres inflytande och valfrihet i omsorgen när det gäller äldrecoacher. Dessa ska enligt motionären hjälpa de äldre att göra ett upplyst val och informera om olika omsorgsverksamheter.

Gällande rätt

Socialtjänstlagen

Socialnämndens insatser för den enskilde ska enligt 3 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. Vidare ska den äldre personen, så långt som möjligt, kunna välja när och hur stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service ska ges (5 kap. 5 § SoL).

Lagen om valfrihetssystem och hälso- och sjukvårdslagen

Den 1 januari 2009 infördes lagen (2008:962) om valfrihetssystem, förkortad LOV. Syftet är att skapa ökad valfrihet för den enskilda brukaren genom att öka mångfalden av aktörer samt mångfalden i utbudet inom bl.a. äldreomsorgen och stödet till personer med funktionsnedsättning.

Enligt 7 kap. 3 § hälso- och sjukvårdslagen (HSL) ska landstinget organisera primärvården så att alla som omfattas av landstingets ansvar för hälso- och sjukvård kan välja utförare av hälso- och sjukvårdstjänster samt få tillgång till och välja en fast läkarkontakt (vårdvalssystem). Landstinget får inte begränsa den enskildes val till ett visst geografiskt område inom landstinget. Vidare ska landstinget utforma vårdvalssystemet så att alla utförare behandlas lika, om det inte finns skäl för något annat. Ersättningen från landstinget till utförare inom ett vårdvalssystem ska följa den enskildes val av utförare. När landstinget har beslutat att införa ett vårdvalssystem ska lagen (2008:962) om valfrihetssystem tillämpas.

Bakgrund

Sveriges kommuner och landsting (SKL) sammanställer sedan 2011 uppgifter om kommunernas användning av LOV. Till en början införde ett stort antal kommuner LOV, främst inom hemtjänst. Sedan 2015 har antalet kommuner med LOV varit relativt stabilt. Samtidigt som nya kommuner infört LOV, har det skett en ökning av antal kommuner som avslutar sina LOV-system. Enligt SKL är de främsta anledningarna till att kommuner avslutar LOV att det har varit få brukare som har valt andra utförare eller att få företag har valt att etablera sig i kommunen. Samtidigt breddar många kommuner som redan har

infört LOV valfrihet även till andra verksamhetsområden. Det verksamhetsområde som ökat mest de senaste tre åren är LOV inom särskilt boende för äldre. I oktober 2018 hade 167 av landets 290 kommuner infört eller beslutat att införa valfrihetssystem inom en eller flera verksamheter. Vid samma tidpunkt hade 14 kommuner beslutat att avbryta LOV och 109 kommuner saknar beslut om att införa LOV. Vid samma tidpunkt hade 158 av kommunerna valfrihetssystem inom hemtjänst, där vissa kommuner endast erbjuder hemtjänstservice, andra även omsorg och/eller hälso- och sjukvårdsinsatser. Vidare hade 21 kommuner anpassat valfrihetssystem inom särskilt boende för äldre (SKL, Valfrihetssystem i kommuner 2018).

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att kommunerna bör garantera valfrihet inom äldreomsorgen och om att stärka äldres inflytande och valfrihet när det gäller äldrecoacher behandlades i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 20 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213). Motionsyrkanden om valfrihet och inflytande, däribland ett yrkande om att se över äldres rätt till att välja mat, boende och omvårdnad, behandlades även i betänkande 2014/15:SoU11 Äldrefrågor (s. 15 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (prot. 2014/15:91). Liknande yrkanden har därefter även behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

Äldre personer ska ha samma rätt som alla andra att påverka sitt liv och sin vardag. Det är också viktigt att alla äldre och deras anhöriga kan känna trygghet oavsett utförare. Utskottet är emellertid inte berett att ställa sig bakom ett krav på att kommunerna ska införa och tillämpa LOV. Uppgifter från SKL visar att antalet kommuner som tillämpar LOV är relativt stabilt, och kommuner som väljer att införa respektive avsluta sina LOV-system varierar över tid. Enligt SKL är de främsta anledningarna till att kommuner avslutar LOV att det har varit få brukare som har valt andra utförare eller att få företag har valt att etablera sig i kommunen. Samtidigt breddar många kommuner som redan har infört LOV valfrihet även till andra verksamhetsområden. Utskottet anser att det är viktigt att kommunerna själva kan göra denna avvägning när LOV ska införas eller avbrytas och att det därför inte bör införas krav på att alla kommuner ska tillämpa LOV när det gäller verksamheter inom äldreomsorgen.

Utskottet anser inte heller att några initiativ bör tas med anledning av motionsyrkanden om att stärka äldres inflytande och valfrihet när det gäller äldrecoacher, mat, boende och omvårdnad samt om att införa vårdval för seniorvård. Mot denna bakgrund anser utskottet att riksdagen inte bör ta några

initiativ med anledning av motionerna 2018/19:361 (SD), 2018/19:857 (SD) yrkande 2, 2018/19:1739 (M), 2018/19:1905 (M), 2018/19:2444 (C) yrkande 6, 2018/19:2913 (KD) yrkande 10 och 2018/19:2819 (M, C, KD, L) yrkande 75.

Biståndsbedömning för hemtjänst

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att förenkla biståndsbedömningen för äldre.

Jämför reservation 13 (M) och 14 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 2 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att förenkla biståndsbedömningen för äldre. Motionärerna framhåller att socialtjänstlagen ska utformas så att den ger goda möjligheter till förenklad biståndsbedömning, bl.a. i samband med prövning av äldres rätt till hemtjänst. Ett motsvarande yrkande framförs i motion 2018/19:1423 av Alexandra Anstrell (M).

I motion 2018/19:1193 av Anders Hansson (M) föreslår motionären ett tillkännagivande om att trygghetsprövning när det gäller larm- och brandskydd ska ingå i hemtjänstens biståndsprövningar.

Gällande rätt

Av 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, framgår att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på något annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Av 4 kap. 2 a § SoL framgår att socialnämnden utan föregående behovsprövning får erbjuda hemtjänst till äldre personer. Ett sådant erbjudande förutsätter att den äldre personen dels har informerats om i vilken utsträckning och på vilket sätt han eller hon kan påverka utförandet av insatserna, dels på vilket sätt kommunen följer upp insatserna, dels rätten att alltid kunna ansöka om bistånd enligt 1 §. Kommunen ska följa upp insatserna med utgångspunkt i kommunens riktlinjer, insatsernas kvalitet enligt 3 kap. 3 § och värdegrunden i 5 kap. 4 §. De nya bestämmelserna i 4 kap. 2 a § SoL trädde i kraft den 1 juli 2018 (prop. 2017/18:106, 2017/18:SoU32, rskr. 2017/18:308).

Socialnämndens insatser för den enskilde ska enligt 3 kap. 5 § SoL utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar. Enligt 3 kap. 6 § SoL bör socialnämnden genom hemtjänst, dagverksamheter eller någon annan liknande social tjänst underlätta för den

enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra. Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller någon annan liknande verksamhet.

Bakgrund och pågående arbete

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har i uppdrag från regeringen att närmare analysera och ge förslag på hur kommunerna på ett lämpligt sätt kan redovisa uppgifter om insatser som beviljas utifrån de nya bestämmelserna i 4 kap. 2 a § SoL (S2018/04677/FST, delvis). Syftet är att kunna följa utvecklingen på området när det t.ex. gäller antalet kommuner som valt att tillämpa och hur många äldre som får hemtjänst enligt den nya bestämmelsen. Ett annat syfte är att möjliggöra jämförelser mellan och inom kommuner. I uppdraget ingår även att Socialstyrelsen ska analysera och ta fram metoder för hur kommunerna på lämpligt sätt kan redovisa sina egna uppföljningar i syfte att få en bild av vilka typer av insatser som ges med stöd av den nya bestämmelsen samt insatsernas kvalitet. På sikt ska uppgiftsinlämningen också göra det möjligt att följa upp och utvärdera tillämpningen av den nya bestämmelsen om förenklat beslutsfattande, bl.a. med fokus på förslagets effekt på en jämlik och jämställd äldreomsorg och på hur den nya bestämmelsen påverkar äldre kvinnor och män med nedsatt kognitiv förmåga. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet senast den 15 mars 2019.

Socialstyrelsens meddelandeblad Ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre

Av Socialstyrelsens meddelandeblad Ny bestämmelse om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre (nr 3/2018) framgår att den nya bestämmelsen i 4 kap. 2 a § SoL syftar till att ge de kommuner som så önskar möjlighet att bevilja äldre insatser inom äldreomsorg på ett enklare sätt och med större utrymme för delaktighet. Det blir möjligt för kommunen att minska det resurskrävande inledande utredningsarbetet till förmån för att utveckla uppföljning av kvalitet, nöjdhet och effektivitet. Ett annat syfte är att öka den äldres rätt till självbestämmande och delaktighet, genom att den äldre personen ges större möjlighet att välja mellan de insatser som erbjuds och hur de praktiskt ska genomföras. Bestämmelsen är frivillig för kommunerna att tillämpa.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att trygghetsprovning när det gäller larm- och brandskydd bör ingå i hemtjänstens biståndsprovningar behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldre frågor (s. 24 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr.

2016/17:213). Ett liknande yrkande har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

I juli 2018 infördes en ny bestämmelse i 4 kap. 2 a § socialtjänstlagen som innebär att socialnämnden utan föregående behovsprövning får erbjuda hemtjänst till äldre personer. Syftet med lagändringen var att ge de kommuner som så önskar möjlighet att bevilja äldre personer insatser inom äldreomsorg på ett enklare sätt och med större utrymme för delaktighet och självbestämmande. Vid socialutskottets beredning av lagförslaget välkomnade utskottet regeringens förslag om förenklat beslutsfattande om hemtjänst för äldre. Någon anledning för riksdagen att nu ta något initiativ finns således inte. Därmed anser utskottet att motionerna 2018/19:1193 (M), 2018/19:1423 (M) och 2018/19:2794 (M) yrkande 2 bör avslås.

Boende

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner bl.a. om vite och kompensation för sent verkställda beslut om särskilt boende, om en översyn av satsningen på trygghetsboenden samt om den sociala aspekten vid planeringen av boendeformer och vid biståndsbedömning.

Jämför reservation 15 (SD) och 16 (KD).

Motionerna

I motion 2018/19:1501 av Lotta Finstorp och Edward Riedl (båda M) föreslår motionärerna ett tillkännagivande om en översyn av resultatet av satsningen på trygghetsboenden.

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 3 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att ge lämplig myndighet i uppdrag att kartlägga skillnader mellan kommunerna när det gäller riktlinjer och tillämpning för att bevilja bistånd till särskilt boende. I yrkande 4 begärs ett tillkännagivande om att se över möjligheten att ekonomiskt kompensera den som inte får plats på ett särskilt boende i tid. I yrkande 5 föreslås vidare ett tillkännagivande om att utforma incitament så att kommunerna påskyndar tillgången till platser på särskilt boende för äldre. I yrkande 7 föreslås ett tillkännagivande om att verka för att fler kategori-boenden med husdjursprofil inrättas. Endast ett fåtal äldreboenden i landet erbjuder denna möjlighet trots kunskapen om att äldre människor mår bättre av att umgås med djur.

I partimotion 2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 38 föreslås ett tillkännagivande om vite för sent verkställande av beslut om plats

på särskilt boende. Förslaget innebär en höjning av den lägre gränsen för vitesbelopp för de kommuner som inte klarar att leverera särskilt boende i tid.

I motion 2018/19:2822 av Jakob Forssmed (KD) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att äldres ensamhet och isolering måste ges större vikt vid biståndsbedömningen samt att definitionen av ”särskilt stöd” i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov. Ensamhet och isolering hos den äldre måste ges större vikt vid biståndsbedömning för särskilt boende, anser motionären. I yrkande 14 föreslår motionären ett tillkännagivande om att den sociala aspekten ska vara särskilt närvarande vid planeringen av boendeformer för äldre samt att fler alternativa boendeformer för äldre utan stora omsorgsbehov bör införas.

Gällande rätt

Socialtjänstlagen

Av 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, framgår att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på något annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Socialtjänstens omsorg om äldre ska enligt 5 kap. 4 § SoL inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Socialnämnden ska vidare verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Vidare ska socialnämnden enligt 5 kap. 5 § SoL verka för att äldre människor får goda bostäder och ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service. Kommunen ska inrätta särskilda boendeformer för service och omvårdnad för äldre människor som behöver särskilt stöd.

Enligt den nya lydelse av 5 kap. 5 § SoL som träder i kraft den 2 april 2019 får kommunen även inrätta särskilda boendeformer för äldre människor som främst behöver stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service och som därutöver har behov av att bryta önskad isolering. Vidare ska den äldre personen, så långt det är möjligt, kunna välja när och hur stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service ska ges.

Av 16 kap. 6 a § SoL framgår att en kommun som inte inom skälig tid tillhandahåller bistånd enligt 4 kap. 1 § som någon är berättigad till enligt ett beslut av socialnämnden ska åläggas att betala en särskild avgift. Detsamma gäller en kommun som inte inom skälig tid på nytt tillhandahåller biståndet efter det att verkställigheten av ett sådant beslut avbrutits. Av 16 kap. 6 b § framgår att den särskilda avgiften fastställs till lägst 10 000 kronor och högst 1 miljon kronor. Frågor om särskild avgift prövas efter ansökan av Inspektionen för vård och omsorg av den förvaltningsrätt inom vars domkrets kommunen ligger (16 kap. 6 c §).

Förordningen (2016:848) om statligt stöd för att anordna och tillhandahålla bostäder för äldre personer

Enligt förordningen (2016:848) om statligt stöd för att anordna och tillhandahålla bostäder för äldre personer får stöd lämnas till en fastighetsägare, tomträtthavare eller någon som avser att anordna bostäder på ofri grund. Syftet med stödet är att främja en ökning av antalet bostäder för äldre personer. Enligt 3 § får stöd, i mån av tillgång på medel, lämnas för att stimulera ny- eller ombyggnad av hyresbostäder som utgör sådana särskilda boendeformer som avses i 5 kap. 5 § SoL, ny- eller ombyggnad av hyresbostäder för äldre personer på den ordinarie bostadsmarknaden eller anpassning av gemensamma utrymmen i eller i anslutning till byggnad som upplåts med hyresrätt, kooperativ hyresrätt eller bostadsrätt.

Bakgrund och pågående arbete

Investeringsstöd

Den 15 november 2016 trädde förordningen (2016:848) om statligt stöd för att anordna och tillhandahålla bostäder för äldre personer i kraft. Syftet med investeringsstödet är att öka antalet bostäder för äldre och därigenom förbättra tillgängligheten samt öka möjligheterna till gemenskap och trygghet för äldre personer. Stödet ska stimulera ombyggnation och nybyggnation av särskilt boende samt bostäder på den ordinarie bostadsmarknaden som riktar sig till personer över 65 år. Stödet ska även lämnas för att främja kvarboende för äldre genom mindre anpassningar av gemensamma utrymmen i det befintliga bostadsbeståndet. Denna del omfattar fastigheter där bostäderna är upplåtna med hyres- eller bostadsrätt. Investeringsstödet får lämnas för ny- eller ombyggnation av s.k. klassiska äldreboenden, av hyresrätter för äldre på den ordinarie bostadsmarknaden, såsom trygghetsboenden, och för anpassning av gemensamma lokaler i anslutning till bostadshus.

Förordningen avser bostadslägenheter och utrymmen för de boendes måltider, samvaro, hobby och rekreation som främjar gemenskap och trygghet. I eller i anslutning till sådana bostadslägenheter och utrymmen ska det finnas personal dagligen som på olika sätt kan stödja de boende under vissa angivna tider eller finnas tillgänglig till andra gemensamma tjänster. Stödet betalas ut till fastighetsägaren och kräver inte i sig någon kontakt med kommunen.

Under februari och mars 2019 behandlar socialutskottet regeringens skrivelse 2018/19:34 Riksrevisionens rapport om investeringsstödet till särskilda boenden för äldre i betänkande 2018/19:SoU14.

Biståndsbedömt trygghetsboende

I proposition 2017/18:273 Biståndsbedömt trygghetsboende för äldre anförde regeringen att äldres behov blivit alltmer olika i takt med den ökande mångfalden i befolkningen och att allt fler lever allt längre med kroniska sjukdomar. Därmed ställs även större krav på att äldreomsorgen har ett varierat

utbud som kan anpassas till äldres skilda förutsättningar. Regeringen konstaterade vidare att antalet platser i särskilda boendeformer generellt sett har minskat under en följd av år. Utbudet har även alltmer anpassats till de äldre som har omfattande vårdbehov, vilket innebär att många äldre har fått svårare att få en plats på ett särskilt boende om de inte är i behov av heldygnsvård utan i stället främst behöver stöd och hjälp i boendet samt annan lättåtkomlig service. De blir enligt regeringen i hög utsträckning hänvisade till att bo kvar i sin egen bostad. Många av dessa äldre känner sig otrygga i sitt boende till följd av ensamhet och isolering. Enligt regeringen finns det därför ett uttalat behov av att förbättra förutsättningarna för att kunna skapa ett mer varierat utbud av särskilda boenden som i högre grad motsvarar de olika behov som äldre kan ha.

I propositionen föreslog regeringen ändringar i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, som anger att kommunen får inrätta särskilda boendeformer för äldre människor som främst behöver stöd och hjälp i boendet och annan lättåtkomlig service och som därutöver har behov av att bryta önskad isolering. Den föreslagna boendeformen benämns biståndsbedömt trygghetsboende.

Utskottet tillstyrkte regeringens förslag och ändringen i 5 kap. 5 § SoL träder i kraft den 2 april 2019. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (prop. 2017/18:273, bet. 2018/19:SoU4, rskr. 2018/19:11).

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och på vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. I skrivelsen angav regeringen bl.a. att tillgången till bostäder för äldre är en central fråga för att klara den demografiska utvecklingen och att tillgången till en plats i särskilt boende är avgörande för den som behöver sådan. Vidare angav regeringen att det även behöver finnas ändamålsenliga bostäder på den ordinarie bostadsmarknaden för att säkerställa äldre personers olika behov. När det gäller särskilda boendeformer angav regeringen att antalet kommuner med underskott på särskilda boendeformer för äldre ökar. Underskottet visar sig även i statistiken för rapportering av ej verkställda beslut om särskilt boende. Enligt regeringen förklaras ökningen av antalet inrapporterade beslut som ej verkställts främst av kommunernas resursbrist, där bostadsbrist är en av orsakerna.

Regeringen framhöll i skrivelsen att det investeringsstöd som infördes 2016 genom förordningen (2016:848) om statligt stöd för att anordna och tillhandahålla bostäder för äldre har bidragit till att drygt 850 ny- eller ombyggda bostäder har tillkommit fram till december 2017. Tillsammans med införandet av biståndsbedömt trygghetsboende för äldre som riksdagen beslutade om under hösten 2018 ökar enligt regeringen förutsättningarna för äldre kvinnor och män att få ett boende som passar deras behov.

Skrivelsen behandlades av socialutskottet under hösten 2018. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, hälso- och sjukvårdspersonal, socialtjänst och verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Myndigheten ansvarar också för viss tillståndsprovning.

IVO följer upp rapporteringen och bedömer om ett beslut har verkställts inom skälig tid. Om ett beslut inte har blivit verkställt inom skälig tid får kommunen möjlighet att yttra sig. IVO granskar vad kommunen har gjort för att verkställa beslutet, om den enskilde tackat nej till ett godtagbart erbjudande samt övriga omständigheter i ärendet och om det finns andra omständigheter som gjort att beslutet inte kunnat verkställas. Om den enskilde har fått vänta oskäligt länge på att ett beslut ska verkställas och kommunen inte redovisat att man vidtagit tillräckliga åtgärder kan IVO ansöka om utdömande av särskild avgift hos förvaltningsrätten.

Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2018

I Socialstyrelsens rapport Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2018 framkommer att allt fler personer som är 65 år eller äldre med större behov av vård och omsorg bor kvar i det ordinära boendet, en ökning som dock har stannat av de senaste åren. Ungefär 68 procent av personerna som är 65 år eller äldre i ordinärt boende erhöll både sammanhängande hemsjukvård och socialtjänstinsatser. Vidare framkommer att väntetiden till särskilt boende har minskat med en dag mellan 2016 och 2017 till 56 dagar. Samtidigt bedömer fler kommuner än tidigare år att de har ett underskott på särskilda boendeformer för äldre.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om vite för sent verkställda beslut om plats på särskilt boende och kartläggning av skillnader hur kommunerna beviljar särskilt boende behandlades senast i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 12 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Ett motsvarande motionsyrkande om en översyn av resultatet av satsningen på trygghetsboenden behandlades senast i betänkande 2014/15:SoU11 Äldrefrågor (s. 7 f.). Motionsyrkandet avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag till beslut (prot. 2014/15:91). Liknande yrkanden har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2016/17:SoU9 och i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

Antalet platser i särskilda boendeformer har generellt minskat under en följd av år och utbudet har alltmer anpassats till äldre personer med omfattande vårdbehov. Många kommuner bedömer också att de har ett underskott på särskilda boendeformer för äldre. Utskottet ser allvarligt på detta. Tillgången till bostäder för äldre är en central fråga för att klara den demografiska utvecklingen. Utskottet är därför positivt till dels regeringens fortsatta satsning på investeringsstöd för fler bostäder till äldre, dels förtydligandet av kommunernas möjligheter att inrätta biståndsbedömt trygghetsboende för äldre. Propositionen behandlades i riksdagen under hösten 2018 (bet. 2018/19:SoU4, rskr. 2018/19:11). Att det finns boenden som är anpassade efter olika behov är viktigt för att kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende. Enligt utskottets uppfattning innebär dessa båda beslut att förutsättningarna ökar för äldre att få ett boende som passar deras behov.

När det gäller motionsyrkanden om kommunernas handläggning av bistånd till särskilt boende, om ekonomisk kompensation och om vite för sent verkställda beslut, vill utskottet lyfta fram följande. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har i uppdrag att ansvara för tillsyn inom socialtjänstens område. IVO har även i uppdrag att rapportera och bedöma om beslut har verkställts inom rimlig tid. Om IVO finner att kommunen inte vidtagit tillräckliga åtgärder eller om individen fått vänta oskäligt länge på ett beslut kan inspektionen ansöka hos förvaltningsrätten om att en särskild avgift ska utdömas. Utskottet anser att denna ordning är tillfredsställande. Likaså anser utskottet att de beloppsgränser som anges i bestämmelsen är väl avvägda. Med hänvisning till det anförda anser utskottet att riksdagen inte behöver ta några initiativ med anledning av motionsyrkandena.

Med hänvisning till vad som anförts ovan anser utskottet att motionerna 2018/19:857 (SD) yrkandena 3–5 och 7, 2018/19:1501 (M), 2018/19:2822 (KD) yrkandena 5 och 14 och 2018/19:2989 (KD) yrkande 38 bör avslås.

Våld och trygghet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner bl.a. om en handlingsplan mot våld och övergrepp, om införande av nyckelfri hemtjänst samt om krav på kontroll i belastningsregistret av personer som arbetar med äldre.

Jämför reservation 17 (SD) och 18 (L).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 8 föreslår motionärerna att möjligheten att stimulera kommunerna att införa nyckelfri hemtjänst ska utredas. Vid ankomsten till brukaren verifierar

hemtjänstpersonalen sin identitet med hjälp av sin mobiltelefon. Ett liknande yrkande finns i motion 2018/19:98 av Carina Ståhl Herrstedt (SD).

I yrkande 18 föreslås ett tillkännagivande om att ta fram en nationell strategi för att upptäcka och hantera våld mot äldre. I yrkande 19 föreslås ett tillkännagivande om att utöka kraven på kontroll i belastningsregistret av personer som arbetar med äldre till att omfatta anställda, praktiserande samt studerande inom äldreomsorg, för att i så stor utsträckning som möjligt förhindra att personer dömda för våldsbrott arbetar inom äldreomsorgen.

I partimotion 2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 10 föreslås ett tillkännagivande om en bred nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot årsrika. Enligt motionärerna bör den nationella handlingsplanen även omfatta polis och rättsväsende. I yrkande 11 begärs ett tillkännagivande om anmälningsskyldighet vid misstanke om våld mot årsrika för personal inom vård och omsorg.

Gällande rätt

Socialtjänstlagen

Enligt 5 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ska socialnämnden verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Vidare hör det enligt 5 kap. 11 § SoL till socialnämndernas uppgifter att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld och andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra situationen.

Bestämmelser om anmälan om och avhjälpande av missförhållanden m.m. finns i 14 kap. SoL. I 14 kap. 2 § anges att var och en som fullgör uppgifter inom socialtjänsten eller vid Statens institutionsstyrelse ska medverka till att den verksamhet som bedrivs och de insatser som genomförs är av god kvalitet. Vidare framgår av 3 § att den som fullgör uppgifter inom socialtjänsten eller vid Statens institutionsstyrelse genast ska rapportera om han eller hon uppmärksammar eller får kännedom om ett missförhållande eller en påtaglig risk för ett missförhållande, som rör den som får, eller kan komma i fråga för, insatser inom verksamheten. Rapporteringsskyldigheten fullgörs

1. i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet till den som bedriver verksamheten
2. i verksamhet vid Statens institutionsstyrelse till ledningen
3. i övrigt till berörd socialnämnd.

Bakgrund och pågående arbete

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer

Den 1 oktober 2014 trädde Socialstyrelsens nya föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer i kraft. Författningen gäller för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot våld i nära relationer. Av 4 kap. framgår att den personal som arbetar med handläggning och uppföljning av alla slags ärenden som gäller enskilda enligt SoL bör ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående samt ha förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet. Om ärendena avser våldsutsatta vuxna bör personalen dessutom ha socionomexamen.

Vidare framgår att personal som genomför insatser enligt SoL bör ha kunskap om våld och andra övergrepp för att kunna uppmärksamma att en person är våldsutsatt och se till att hon eller han får hjälp. Personal som genomför insatser i verksamheter som särskilt är inriktade på att ge stöd och hjälp till våldsutsatta personer bör ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående samt ha förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet.

En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

I skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid presenterade regeringen bl.a. en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Strategin inbegriper mål och insatsområden, en struktur för stöd och uppföljning och ett åtgärdsprogram med insatser för perioden 2017–2020. Strategin är tioårig och började gälla den 1 januari 2017. Ett av delmålen är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. Delmålet omfattar alla yttringar av fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt, våld och hot om våld som riktas mot kvinnor och flickor.

Regeringen anförde i skrivelsen att äldre våldsutsatta kvinnor sällan uppmärksammas och att det är brist på såväl kunskap bland personalen som tydliga handlingsplaner för stöd i arbetet. Det kan delvis bero på stereotypa föreställningar om äldre kvinnor och män som gör det svårt att föreställa sig att någon kan slå en äldre person, eller att äldre själva utövar våld. För att våld mot äldre ska kunna upptäckas så tidigt som möjligt har Socialstyrelsen tagit fram informationsmaterial och en utbildning som riktar sig till dem som arbetar inom äldreomsorgen eller på annat sätt kommer i kontakt med äldre i sitt arbete.

Socialstyrelsen

Regeringen gav i februari 2017 Socialstyrelsen i uppdrag att stödja genomförandet och uppföljningen av den nationella strategin för att förebygga

och bekämpa mäns våld mot kvinnor (S2017/01221/JÄM, delvis). I uppdraget ingår att förbättra kunskapen om förekomsten av våld och insatser på området samt kompetensstöd och metodutveckling för vård- och omsorgspersonal. Socialstyrelsen ska göra en slutredovisning av uppdraget senast den 31 mars 2020.

2016 uppdaterades Socialstyrelsens handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer. Handboken är ett komplement till de föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer som nämns ovan (SOSFS 2014:4). Bland de särskilt utsatta grupper som uppmärksammas är äldre kvinnor och kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. I handboken betonas att personalens kunskap är avgörande för att socialtjänsten ska kunna upptäcka och förstå våldsproblem samt på ett respektfullt sätt ta upp frågor om våld med de berörda. Socialstyrelsen rekommenderar utifrån bästa tillgängliga kunskap att personalen i hälso- och sjukvården och socialtjänsten bör erbjudas fortbildning om våld i nära relationer i syfte att öka förutsättningarna att upptäcka våld.

Socialstyrelsen har tagit fram en avgiftsfri webb utbildning, Om våld mot äldre. Utbildningen riktar sig till dem som arbetar inom äldreomsorgen och som kommer i kontakt med äldre i sitt arbete.

Trygghet i äldreomsorgen

Av Socialstyrelsens rapport Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2018 framkommer att äldre personer kan vara rädda för att utsättas för brott trots att brottsstatistik visar att de löper en relativt liten risk att drabbas. Det förekommer att brott mot äldre begås av vårdpersonal eller av närstående, exempelvis av make/maka eller de egna barnen. För att upptäcka våld mot äldre personer så tidigt som möjligt är det enligt Socialstyrelsen centralt med kunskap och medvetenhet hos yrkesgrupper som ofta möter äldre, t.ex. inom hälso- och sjukvården och äldreomsorgen.

Brottsförebyggande rådet (Brå) redovisade våren 2018 ett forskningsprojekt om äldres utsatthet och oro för brott samt äldres förtroende för rättsväsendet. Enligt Brå är kunskapen om vilka typer av brott som drabbar äldre personer och vilka särskilda utmaningar som äldre brottsoffer ställs inför begränsad. Brå lyfter även fram att det saknas anmälningsskyldighet när personal inom äldreomsorgen upptäcker att äldre personer utsätts för våld av anhöriga eller närstående. Brå framför även att det i äldrevård och omsorg, i likhet med barnomsorgen, skulle kunna införas krav på straffregisterkontroll av nyanställda för att skapa en större trygghet för äldre. Ett annat sätt att minska riskerna inom äldrevården kan vara att se över hur bestämmelsen om lex Sarah angående missförhållanden inom äldrevård och omsorg används och vilka eventuella hinder som gör att inte fler missförhållanden synliggörs.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om nyckelfri hemtjänst och registerkontroll, om våld och övergrepp mot äldre och om anmälningsskyldighet när det gäller våld mot årsrika behandlades senast i betänkande 2014/15:SoU11 Äldrefrågor (s. 7 f. samt s. 28 f.). Motionsyrkandena avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag till beslut (prot. 2014/15:91).

Liknande yrkanden om nyckelfri hemtjänst har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2016/17:SoU9 och i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor. Ett liknande yrkande om anmälningsskyldighet när det gäller våld mot årsrika har även behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

Våld och övergrepp mot äldre personer är en mycket angelägen fråga att uppmärksamma, och våldsutsatthet och stöd till dem som har utsatts behöver lyftas i utvecklingen av äldreomsorgen och vården av äldre. Ofta befinner sig äldre i en situation där de är särskilt sårbara, t.ex. om de är beroende av en närstående för att få vardagen att fungera. Utskottet vill påminna om att regeringen har antagit en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Utskottet är positivt till det arbete som bedrivs inom Socialstyrelsen, bl.a. när det gäller att ta fram informationsmaterial och höja kompetensen bland äldreomsorgens personal samt som stöd för genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Motionsyrkandena om handlingsplaner och strategier mot våld och övergrepp mot äldre bör därför avstyrkas.

Utskottet anser inte heller att något initiativ från riksdagen är nödvändigt med anledning av motionsyrkandena om nyckelfri hemtjänst och om utökade krav på kontroller i belastningsregistret av personer som arbetar inom äldreomsorgen. Utskottet avstyrker därmed motionerna 2018/19:98 (SD), 2018/19:857 (SD) yrkandena 8, 18 och 19 samt 2018/19:2039 (L) yrkandena 10 och 11.

Nutrition och måltider

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om bättre måltider inom hemtjänsten och äldreomsorgen, om stimulansbidrag för förbättrade möjligheter att välja matleverantörer inom hemtjänsten och om att höja kunskapsnivån om äldres nutrition.

Jämför reservation 19 (M), 20 (SD) och 21 (L).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 3 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att höja kunskapsnivån gällande äldres nutrition.

I motion 2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M) föreslås ett tillkännagivande om att mat som serveras äldre ska vara god, näringsriktig, hållbar och säker. I dag lider många äldre på äldreboenden av undernäring och för att motverka denna problematik krävs enligt motionären en ökad kunskap om näringsinnehåll och mat men också tydlig lagstiftning och riktlinjer.

I motion 2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M) yrkande 1 föreslås ett tillkännagivande om mat för människor i behov av hjälp och stöd i alla åldrar.

I motion 2018/19:1718 av Sten Bergheden (M) yrkande 1 föreslår motionären ett tillkännagivande om möjligheter för äldre att välja bra mat inom ramen för hemtjänsten. I yrkande 2 föreslås vidare ett tillkännagivande om att se över möjligheten till ett stimulansbidrag så att fler kommuner öppnar upp för olika matleverantörer i hemtjänsten. Förslaget syftar till att förbättra valmöjligheterna för äldre att få god och näringsrik mat.

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om att säkerställa att äldres mat uppfyller vissa grundkrav i fråga om näringsinnehåll och kvalitet.

I motion 2018/19:1489 av Solveig Zander (C) föreslås ett tillkännagivande om möjligheten till bättre måltider för äldre och mer närproducerade livsmedel i den offentliga maten genom ett måltidslyft. Motionären anför bl.a. att de kommuner som arbetar aktivt med bättre måltider för äldre och mer närproducerade livsmedel bör kunna premieras genom ett måltidslyft i form av ett statligt stimulansbidrag för att utveckla måltidskvaliteten.

I partimotion 2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 8 föreslås ett tillkännagivande om att inflytande över måltider bör tillhöra en skälig levnadsnivå. Enligt motionärerna bör socialtjänstlagen förtydligas och en lagamat-garanti för hemtjänsten införas.

I motion 2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S) föreslår motionären ett tillkännagivande om att se över hur riktlinjerna för näringsriktiga måltider för äldre efterlevs.

Bakgrund och pågående arbete

Råd om måltider i hemtjänsten och på äldreboenden

I april 2018 lanserades Livsmedelsverkets reviderade råd Bra måltider i äldreomsorgen. I råden betonas vikten av att förebygga undernäring genom att erbjuda många små individanpassade måltider. Vidare framgår att måltiderna i äldreomsorgen i högre grad än i dag behöver utgå från individens önskemål och behov och främja aptit och matglädje. Livsmedelsverkets råd vänder sig i första hand till beslutsfattare och verksamhetschefer, biståndshandläggare, måltidspersonal och den vård- och omsorgspersonal som arbetar närmast de äldre. Råden bygger på vetenskapliga underlag och beprövad erfarenhet och har tagits fram i dialog med Socialstyrelsen och med yrkesprofessioner inom måltidsområdet. För att sprida kunskap, inspirera och underlätta genomförandet av råden i verksamheterna har Livsmedelsverket under 2018 bl.a. anordnat regionala utbildningsseminarier, nationella konferenser och mässor samt seminarier.

Nationellt kompetenscentrum för måltider i vård, skola och omsorg

På uppdrag av regeringen inrättades 2011 ett nationellt kompetenscentrum för måltider i vård, skola och omsorg vid Livsmedelsverket. Kompetenscentrumet utvecklar råd och stödmaterial, samverkar med andra nationella myndigheter och organisationer på måltidsområdet, sammanställer och sprider goda exempel samt anordnar branschdagar och andra mötesplatser för den offentliga måltidsbranschen och dess beslutsfattare.

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och på vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. I skrivelsen framförde regeringen bl.a. att mat, dryck och måltiden har stor betydelse för hälsa och välbefinnande. Maten är även en faktor i det förebyggande arbetet för att motverka sjukdom och främja hälsa. Att säkra god kvalitet i omsorgen kring mat och måltider kräver samverkan och god kunskap. Vidare framfördes i skrivelsen att regeringen har beslutat att utveckla det fallpreventiva arbetet. Äldre ska inte drabbas av fallolyckor på grund av påverkbara faktorer såsom bristande kunskap om risker kring läkemedel och matens betydelse m.m. Många fallpreventiva insatser har också goda bieffekter genom att bidra till bättre hälsa och ökat välmående i stort, t.ex. fysisk träning och god och näringsriktig mat, anförde regeringen. Som ett led i detta har regeringen gett Livsmedelsverket i uppdrag att ta fram och sprida kunskapsstöd kring mat och måltider som fallprevention (regeringsbeslut 2018-01-11, S2018/00211/FST, delvis). Kunskapsstöden ska ge stöd för det strategiska arbetet för bra matvanor inom offentlig vård och omsorg. Livsmedelsverket ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet senast den

15 mars 2020. Delredovisning ska ske den 14 september 2018 och den 29 maj 2019.

I Livsmedelsverkets delredovisning av uppdraget (dnr 2018/00515) i september 2018 redovisas de insatser som genomfördes under 2018. Bland annat lanserades Livsmedelsverkets reviderade råd Bra måltider i äldreomsorgen i april 2018 (se nedan). Myndigheten har även pågående samarbeten med bl.a. Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) om måltider och fallprevention. Vidare har myndigheten förberett den utvärdering av de genomförda insatserna som ska påbörjas under 2019.

Regeringens skrivelse behandlades av utskottet under hösten 2018. Utskottet såg positivt på det arbete regeringen har initierat för att ta fram och sprida kunskap om mat och måltidens betydelse för att minska risken för fallolyckor, bl.a. i form av uppdrag till Livsmedelsverket och Socialstyrelsen. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Kunskapsstöd om förebyggande av och behandling vid undernäring

I januari 2017 kom Socialstyrelsen och Livsmedelsverket överens om ett förtydligande av myndigheternas respektive ansvar inom nutritionsområdet. Enligt överenskommelsen ansvarar Livsmedelsverket för allmänna näringsrekommendationer om offentliga måltider inom vården och omsorgen och Socialstyrelsen för kunskapsstöd och rekommendationer om förebyggande och behandling av undernäring samt om nutritionsbehandling för specifika sjukdomstillstånd. Mot bakgrund av överenskommelsen och bestämmelserna om undernäring i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:10) om förebyggande av och behandling vid undernäring pågår för närvarande en revidering av Socialstyrelsens kunskapsstödet Näring för god vård och omsorg – en vägledning för att förebygga och behandla undernäring (2011). Den reviderade versionen kommer att publiceras i början av 2019.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om mat för människor i behov av hjälp och stöd i alla åldrar behandlades i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 46 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213). Ett liknande yrkande har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Vidare behandlades i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 33 f.) motionsyrkanden om att säkerställa att äldres mat uppfyller grundkrav om näringsinnehåll och kvalitet, möjligheterna för äldre att välja mat inom hemtjänsten samt om att se över om riktlinjerna för näringsriktiga måltider för äldre efterlevs och att se över möjligheten till stimulansbidrag så att fler kommuner öppnar för fler matleverantörer i hemtjänsten. Motionsyrkandena avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Utskottets ställningstagande

Bra mat är av stor betydelse för hälsa och välbefinnande. Maten är även en faktor i det förebyggande arbetet för att motverka sjukdom och främja hälsa. Att säkra god kvalitet i omsorgen kring mat och måltider kräver samverkan och god kunskap. Utskottet välkomnar därför Livsmedelsverkets reviderade råd om bra måltider i äldreomsorgen. Råden ska vara ett stöd såväl vid planering, upphandling och uppföljning som i det vardagliga arbetet med måltider inom äldreomsorgen. Vidare har Livsmedelsverket som ett led i det fallpreventiva arbetet fått i uppdrag att ta fram och sprida kunskapsstöd om mat och måltider. Utskottet ser mycket positivt på dessa initiativ och anser att riksdagen bör avslå motionerna 2018/19:857 (SD) yrkande 9, 2018/19:1139 (S), 2018/19:1429 (M), 2018/19:1489 (C), 2018/19:1580 (M) yrkande 1, 2018/19:1718 (M) yrkandena 1 och 2, 2018/19:2039 (L) yrkande 8 och 2018/19:2794 (M) yrkande 3.

Ensamhet och sociala aktiviteter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om dagverksamheter, sociala mötesplatser samt hälsofrämjande strategier för att bryta ofrivillig ensamhet bland äldre.

Jämför reservation 22 (SD) och 23 (KD).

Motionerna

I motion 2018/19:2814 av Marie-Louise Hänel Sandström (M) föreslås ett tillkännagivande om att bryta ofrivillig ensamhet för äldre. För att bryta den ofrivilliga ensamheten behövs enligt motionären ett ökat antal mötesplatser för äldre, sociala aktiviteter och tillgång till vällagade och gemensamma måltider.

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 12 begärs ett tillkännagivande om att ge lämplig myndighet i uppdrag att följa upp i vilken utsträckning kommunernas stöd i form av dagverksamhet och sociala mötesplatser kan minska äldre personers ensamhet samt utifrån denna uppföljning utforma en vägledning för kommunerna i arbetet med att minska äldre personers ensamhet.

I partimotion 2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 45 begärs ett tillkännagivande om åtgärder för att främja hälsan och bryta ensamhet hos äldre. Motionärerna anför att hälsofrämjande strategier för äldre har en avgörande betydelse, bl.a. för att upprätthålla funktionsförmågan och stimulera ett socialt nätverk. Även sociala aktiviteter, exempelvis lärande aktiviteter och deltagande i kulturella evenemang, anger motionärerna vara en förutsättning för ett hälsosamt åldrande.

Gällande rätt

Enligt 3 kap. 6 § socialtjänstlagen, förkortad SoL, bör socialnämnden genom hemtjänst, dagverksamheter eller någon annan liknande social tjänst underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra. Nämnden bör även i övrigt tillhandahålla sociala tjänster genom rådgivningsbyråer, socialcentraler och liknande, social jour eller någon annan liknande verksamhet.

Enligt 5 kap. 4 § SoL ska socialtjänstens omsorg om äldre inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund). Socialnämnden ska vidare verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra.

Bakgrund och pågående arbete

Av Socialstyrelsens undersökning Så tycker de äldre om äldreomsorgen 2017 framgår att depression är ett av de vanligaste psykiska hälsoproblemen bland äldre personer. Vid depression är känslor av ensamhet och ångest vanligt och återkommande. Enligt undersökningen upplever drygt 55 procent av de äldre att de besväras av sin ensamhet.

I augusti 2018 beslutade regeringen att 2 miljoner kronor skulle utbetalas till pensionärsorganisationerna Pensionärernas riksförbund (PRO), SPF Seniorerna och SKPF pensionärerna för ett projekt som ska engagera äldre att söka upp andra äldre personer (S2018/04212/SST). I projektet ingår också att starta en stödtelefon dit ensamma kan ringa och prata med någon. Projektet kommer att inrikta sig på grupper som upplever ensamhet i större utsträckning än andra, såsom personer som nyligen förlorat en partner, män, utlandsfödda eller personer med beroendeproblematik. Resultatet av projektet ska redovisas till Socialdepartementet senast den 15 mars 2019.

Satsning på att motverka ensamhet för äldre

Kulturutskottet ställde sig i betänkande 2018/19:KrU1 bakom en satsning för att motverka ensamhet för äldre. 20 miljoner kronor anvisades för 2019–2021 till anslaget 13:5 Insatser för den ideella sektorn inom utgiftsområde 17 Kultur, medier, trossamfund och fritid. Medlen ska gå till föreningar och organisationer för arbete och verksamhet som syftar till att bryta äldres ensamhet och isolering.

Kulturutskottet anförde att ofrivillig ensamhet bland äldre är ett stort problem och att breda reformer måste genomföras för att motverka den ofrivilliga ensamheten, som har stora hälsokonsekvenser bland äldre. Det civila samhällets verksamheter och inte minst pensionärsorganisationerna, gör goda insatser för att främja gemenskap och motverka ensamhet och isolering bland äldre (bet. 2018/19:KrU1, s. 50). Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2018/19:93-97).

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om att bryta ofrivillig ensamhet och sociala mötesplatser för äldre behandlades senast i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 37 f.). Motionsyrkandena avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2017/18:190).

Utskottets ställningstagande

Enligt socialtjänstlagen bör socialnämnden genom bl.a. hemtjänst och dagverksamheter underlätta för den enskilde att bo hemma och att ha kontakt med andra. Vidare ska socialnämnden verka för att äldre får möjlighet att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Detta är viktigt för att minska äldre personers ensamhet. Även pensionärsorganisationerna fyller en mycket viktig funktion i sammanhanget. Med hänvisning till detta anser utskottet att något initiativ med anledning av motionerna 2018/19:857 (SD) yrkande 12, 2018/19:2814 (M) och 2018/19:2989 (KD) yrkande 45 inte är nödvändigt. Motionsyrkandena bör avslås.

Demensvården

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om kvalitetssäkrad demensvård och om översyn av lagstiftningen om rättssäkerhet för och tvingande åtgärder mot demenssjuka.

Jämför reservation 24 (M, SD).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 5 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om att ta fram ett hållbart nationellt handlingsprogram för en kvalitetssäkrad och sammanhållen demensvård.

I motion 2018/19:2442 av Lars Thomsson (C) föreslås ett tillkännagivande om att föreslå lagändringar för att skapa såväl rättssäkerhet som säkerhet när det gäller liv och hälsa för den som drabbats av demenssjukdom.

I motion 2018/19:945 av Hans Hoff (S) yrkande 2 föreslår motionären ett tillkännagivande om att se över all lagstiftning som rör såväl möjlighet till som förbud mot tvingande åtgärder gentemot demenssjuka som saknar insikt om sitt eget vårdbehov.

Bakgrund och gällande rätt

Skydd i grundlag

Enligt 2 kap. 6 och 8 §§ regeringsformen (RF) är var och en gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp och frihetsberövande. Enligt lagens förarbeten avses med påtvingat kroppsligt ingrepp i första hand våld, men även företeelser som går under beteckningen kroppsbesiktning, såsom läkarundersökningar, tvångsmedicinering, vaccinering och blodprovstagning (prop. 1975/76:209 s. 147 samt prop. 1983/84:111 s. 92). Med frihetsberövande avses enligt förarbetena bl.a. fall då någon faktiskt är förhindrad att förflytta sig utanför ett rum eller annat relativt starkt begränsat område (prop. 1975/76:209 s. 52).

Vidare framgår av 2 kap. 20 § 2 RF att skyddet mot kroppsligt ingrepp och frihetsberövanden endast kan begränsas i lag, och då bara i syfte att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningarna får inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som har föranlett dem. Sådana undantag har exempelvis gjorts i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Motsvarande undantagsbestämmelser finns inte i hälso- och sjukvårdslagen eller socialtjänstlagen.

Hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, och socialtjänstlagen (2001:453), SoL, bygger på frivillighet och innebär att åtgärder inte kan vidtas mot den enskildes vilja. Verksamheterna ska utgå från respekt för den enskildes självbestämmande och integritet. Vidare ska hälso- och sjukvården och socialtjänsten utforma sina insatser utifrån den enskildes individuella behov och förutsättningar (Socialstyrelsens meddelandeblad Tvångs- och skyddsåtgärder inom vård och omsorg för vuxna, 2014).

Enligt HSL ska hälso- och sjukvården vara av god kvalitet (5 kap. 1 §) och kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (5 kap. 4 §). Där det bedrivs hälso- och sjukvård ska det finnas den personal, de lokaler och den utrustning som behövs för att god vård ska kunna ges (5 kap. 2 §).

Enligt SoL ska insatser inom socialtjänsten vara av god kvalitet. Vidare ska det för utförande av uppgifter inom socialtjänsten finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet, och kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras (3 kap. 3 §).

Nationella riktlinjer för vård och omsorg vid demenssjukdom

Socialstyrelsens nationella riktlinjer Vård och omsorg vid demenssjukdom (2017) innehåller rekommendationer om utredning och uppföljning, multiprofessionellt arbete, stödsatser, läkemedelsbehandling och utbildning.

Socialstyrelsen rekommenderar i de allmänna råden att vård- och omsorgspersonal som kommer i kontakt med personer med demenssjukdom får långsiktig och kontinuerlig utbildning kombinerad med praktisk träning och handledning i personcentrerad vård och omsorg och i bemötande av personer med demenssjukdom.

I mars 2018 publicerade Socialstyrelsen en utvärdering av följsamheten av riktlinjerna (Nationella riktlinjer, Utvärdering 2018 – Vård och omsorg vid demenssjukdom, Sammanfattning med förbättringsområden). Enligt rapporten finns det bl.a. stora brister när det gäller tillgången till handledning och regelbunden reflektion, framför allt inom hemtjänsten. Vidare visar resultaten att det saknas både kompetens och praktiska förutsättningar inom hemtjänsten.

Nationell strategi för omsorg om personer med demenssjukdom

I maj 2018 beslutade regeringen om en nationell strategi för omsorg om personer med demenssjukdom (S2018/03241/FST). Syftet är att förbättra kvaliteten i omsorgen och öka tryggheten för personer med demenssjukdom och deras anhöriga. I strategin pekas sju strategiskt viktiga områden ut där regeringen vill verka för förbättringar:

- Samverkan mellan hälso- och sjukvård och social omsorg
- Personal
- Kunskap och kompetens
- Uppföljning och utvärdering
- Anhöriga och närstående
- Samhälle
- Digitalisering och välfärdsteknik.

För att möjliggöra bättre samverkan har regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att utveckla och sprida en modell för ett standardiserat insatsförlopp efter diagnostisering av demenssjukdom (S2018/03240/SST). Syftet är att underlätta för kommunerna och landstingen att organisera vården och omsorgen om personer med demenssjukdom. Modellen kan bidra till att personer med demenssjukdom erbjuds rätt stöd och rätt insatser vid rätt tidpunkt under hela sjukdomsförloppet. Uppdraget ska slutredovisas den 13 juni 2019.

Vidare fick Socialstyrelsen i regleringsbrevet för 2018 i uppdrag att följa upp och långsiktigt hantera strategiska frågor inom ramen för strategin (5264/2018). Socialstyrelsen ska slutredovisa uppdraget den 1 juni 2022.

Kunskap om demens

Svenskt Demenscentrum har tagit fram handboken Nollvision – för en demensvård utan tvång och begränsningar (2015). En personcentrerad vård och omsorg är enligt handboken nyckeln till att kunna förebygga svåra situationer och utveckla strategier för att bemöta dem om de ändå uppstår.

Under 2016 tilldelades Svenskt Demenscentrum 1,8 miljoner kronor för att öka användningen av ett utbildningsmaterial om att motverka tvång i vården. Vidare beviljade regeringen Svenskt Demenscentrum 1,8 miljoner kronor under 2017 för att fortsätta sprida utbildningsmaterial samt 910 000 kronor för att revidera utbildningarna Demens ABC och Demens Plus. Utbildningsmaterialet är riktat till personal inom vård och omsorg, anhöriga samt studerande på vård- och omsorgsutbildningarna. Syftet med utbildningarna är bl.a. att sprida kunskap och erfarenhet om demens och hur man kan minimera användningen av lugnande läkemedel och tvingande skyddsåtgärder. Under 2018 fick Svenskt Demenscentrum 350 000 kronor för att följa upp utbildningssatsningen Nollvision och 450 000 kronor för utbildningstjänsterna Demens ABC, Demens ABC Plus, Jobba säkert med läkemedel och Nollvision.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motsvarande yrkande om en nationell handlingsplan för demenssjukdomar behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 29 f.). Motionsyrkandet avstyrktes. Riksdagen biföll utskottets förslag till riksdagsbeslut (rskr. 2016/17:213).

Utskottets ställningstagande

Demenssjukdomarna har omfattande konsekvenser för den enskilde, för närstående och för hela samhället. Utskottet ser därför positivt på den nationella strategi för omsorg om personer med demenssjukdom som regeringen beslutade 2018 och som syftar till att förbättra kvaliteten i omsorgen och öka tryggheten för personer med demenssjukdom och deras anhöriga. Utskottet vill även påminna om Socialstyrelsens nationella riktlinjer om vård och omsorg vid demenssjukdom som innehåller rekommendationer om kontinuerlig utbildning av personer inom vården som kommer i kontakt med demenssjuka personer, bl.a. när det gäller personcentrerad vård och bemötande av personer med demenssjukdom. Mot denna bakgrund ser utskottet ingen anledning att föreslå några åtgärder utifrån de aktuella motionsyrkandena. Motionerna 2018/19:945 (S) yrkande 2, 2018/19:2442 (C) och 2018/19:2794 (M) yrkande 5 bör därmed avslås.

Anhörigstöd

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ett likvärdigt ramverk och förbättrat anhörigstöd samt om att uppmärksamma anhörigas situation vid biståndsprövning.

Jämför reservation 25 (SD), 26 (KD) och 27 (L).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 17 föreslås ett tillkännagivande om att utreda och forma ett nationellt och mer likvärdigt ramverk för anhörigstöd.

I partimotion 2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 87 föreslås ett tillkännagivande dels om anhörigvård, dels om ett förtydligande av socialtjänstlagen som innebär att socialtjänsten i samband med biståndsprövning och uppföljning av insatser till en person särskilt ska uppmärksamma anhörigas situation.

I partimotion 2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 12 föreslår motionärerna ett tillkännagivande om förbättrat anhörigstöd. Motionärerna anför att bristerna i anhörigstödet är omfattande. Bland annat behöver kommunernas anhörigstöd utvecklas, landstingens uppdrag kring anhörigstöd behöver bli tydligare och mer kunskap om anhörigomsorgen behövs, anför motionärerna.

Gällande rätt

Enligt 5 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ska socialnämnden erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en långvarigt sjuk eller äldre närstående eller som stöder en närstående som har funktionsnedsättning.

Bakgrund och pågående arbete

Socialstyrelsen

Bestämmelsen i 5 kap. 10 § SoL, som innebär att kommunerna är skyldiga att stödja personer som vårdar eller stödjer närstående, infördes i juli 2009. Socialstyrelsen fick samtidigt i uppdrag av regeringen att utarbeta en vägledning med anledning av den ändrade bestämmelsen.

Under 2015 hade Socialstyrelsen regeringens uppdrag att utveckla och anpassa arbetssättet Äldres behov i centrum (ÄBIC) så att arbetssättet kan användas för vuxna personer oavsett ålder och funktionsnedsättning. Det utvecklade och anpassade arbetssättet benämns Individens behov i centrum (IBIC). I utvecklingsuppdraget angavs också att modellen ska kunna användas

av handläggare i samtal med anhöriga för att identifiera deras situation och behov av stöd. Utifrån uppdragets resultat har Socialstyrelsen uppdaterat Stöd till anhöriga – vägledning till kommunerna för tillämpning av 5 kap. 10 § socialtjänstlagen (publicerad 2016). Av Socialstyrelsens regleringsbrev för 2019 (S2018/06066/RS) framgår att myndigheten ska verka för att IBIC införs i samtliga kommuner. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Socialdepartementet) senast den 29 maj 2020.

Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA)

Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA) har som huvuduppdrag att bl.a.

- stödja och underlätta ett utvecklingsarbete och genomförande av anhörigstöd till kommuner, landsting och enskilda utförare
- fungera som en länk mellan forskning och praktik samt utveckla och förmedla metoder och verktyg
- sammanställa samt förmedla forskningsresultat och bästa tillgängliga kunskap inom området.

Verksamhetsområdet ska innefatta alla anhöriga oberoende av den närstående personens ålder, sjukdom, diagnos eller funktionsnedsättning. Kompetenscentrumet ska bl.a. uppmärksamma könsrelaterade skillnader och konsekvenser i anhörigstödet, bidra till att underlätta förutsättningen för att kombinera rollen som anhörig med arbetslivsdeltagande och god hälsa samt stödja och utveckla hälso- och sjukvårdens roll och ansvar när det gäller stödet till anhöriga.

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att följa upp verksamheten vid NKA och Svenskt Demenscentrum (SDC). I Socialstyrelsens senaste uppföljning (2018) framgår att såväl NKA som SDC har bedrivit en omfattande verksamhet inom sina respektive områden. Kompetenscentrumens redovisningar vittnar om bred kompetens och hög produktivitet och att NKA och SDC har fungerat som en samordnande nationell stödfunktion inom sina respektive områden.

Förutsättningarna för NKA:s verksamhet utreds av Socialstyrelsen, bl.a. i syfte att förtydliga verksamhetens innehåll och omfattning. Särskilt prioriteras att stödja kommunerna att i ökad utsträckning utforma anhörigstödande insatser utifrån det individuella behovet samt att uppmärksamma könsrelaterade skillnader och konsekvenser i anhörigstödet.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om förbättrat anhörigstöd och om att socialtjänsten vid biståndsprövning ska uppmärksamma anhörigas situation behandlades senast i betänkande 2016/17:SoU9 Äldrefrågor (s. 17 f.). Motionsyrkandena avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag till beslut (rskr. 2016/17:213). Liknande yrkanden har därefter behandlats i förenklad ordning i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor.

Utskottets ställningstagande

Av socialtjänstlagen framgår att socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en långvarigt sjuk eller äldre närstående. Utskottet anser att det är viktigt att kommunerna informerar om vilket stöd och vilken hjälp kommunen och frivilligorganisationer kan ge för att hjälpa anhörigvårdare att lättare klara sin situation. Utskottet vill i sammanhanget även lyfta fram NKA:s arbete med att samla in, strukturera och sprida kunskap samt stimulera utvecklingsarbete i kommunerna. Utskottet anser inte att det är nödvändigt för riksdagen att ta några initiativ med anledning av motionerna 2018/19:857 (SD) yrkande 17, 2018/19:2039 (L) yrkande 12 och 2018/19:2989 (KD) yrkande 87. Motionerna bör avslås.

Digital teknik

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om att mäta effekterna av införande av digital teknik i äldreomsorgen och om behovet av bredband på äldrecentrum och demensboenden.

Jämför reservation 28 (M).

Motionerna

I kommittémotion 2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 8 föreslås ett tillkännagivande om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att mäta effekterna av införande av digital teknik inom äldreomsorgen.

I motion 2018/19:775 av Betty Malmberg (M) yrkande 2 föreslår motionären ett tillkännagivande om behovet av bredband med hög kapacitet på äldrecentrum, demensboenden och mötesplatser för äldre. Det är enligt motionären viktigt att äldre vid olika äldreboenden har tillgång till nätverk med hög kapacitet så att de kan öka sin delaktighet i samhället och undvika socialt utanförskap. Bredband med hög kapacitet kan också förenkla kontakterna med den medicinska vården för många äldre.

Bakgrund och pågående arbete

Vision e-hälsa 2025

Staten ingick i mars 2016 en överenskommelse med SKL om Vision e-hälsa 2025. Syftet är bl.a. att skapa nödvändiga förutsättningar för verksamheter inom hälso- och sjukvård och socialtjänst att använda den digitala utvecklingens möjligheter i såväl det vardagliga som i det långsiktiga förbättrings- och utvecklingsarbetet.

I januari 2017 kom regeringen och SKL överens om en handlingsplan för perioden 2017–2019 för samverkan när Vision e-hälsa 2025 genomförs

(S2017/00379/FS). Handlingsplanen syftar till att säkerställa att de insatser som regeringen beslutar om på bästa sätt tas om hand, genom ökad samverkan mellan staten, kommunerna och landstingen.

I februari 2017 gav regeringen E-hälsomyndigheten i uppdrag att inrätta ett särskilt samordningskansli för samverkan inom e-hälsofrågorna (S2017/00838/FS, ändringsbeslut 2017-02-09). Av E-hälsomyndighetens regleringsbrev för 2019 (S2018/06066/RS, delvis) framgår att myndigheten ska koordinera samordningskansliet och vara ett stöd för drift och utveckling av den nationella styr- och samverkansorganisationen. Vidare ska myndigheten under 2019 fokusera verksamheten på genomförande av den vision för e-hälsoarbetet som regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting enats om (dnr S2016/01874/FS). Myndigheten ska vidare inom ramen för uppdraget ta fram en rapport om övergripande förhållanden när det gäller digitaliseringen inom hälso- och sjukvård och socialtjänsten. Båda uppdragen ska redovisas till regeringen (Socialdepartementet) senast den 31 oktober 2019.

E-hälsa och trygghetslarm

Socialstyrelsen har i uppdrag att följa upp kommunernas utvecklingsarbete med e-hälsa och trygghetslarm (S2014/1397/FST). I Socialstyrelsens uppföljning från 2018 konstateras att utvecklingen av e-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna är ojämn. Det finns skillnader både mellan kommuner och mellan olika verksamhetsområden. Det är framför allt inom äldreomsorgen som kommunerna har dragit nytta av tekniken och där går det att se en snabbare utveckling än inom andra verksamhetsområden (E-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna 2018 – Redovisning av en uppföljning av utvecklingen inom e-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna).

Socialstyrelsen ska enligt regleringsbrevet under 2019 fortsätta att genomföra uppdraget att följa upp kommunernas arbete med e-hälsa och trygghetslarm i kommunerna (S2018/06066/RS, delvis). Uppdraget ska redovisas senast den 29 maj 2020.

Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan

I regeringens skrivelse 2017/18:280 Framtidens äldreomsorg – en nationell kvalitetsplan redogjorde regeringen bl.a. för sin syn på äldreomsorgen och vilka områden som bör prioriteras under kommande mandatperiod. I skrivelsen bedömde regeringen bl.a. att ökad användning av välfärdsteknik är nödvändigt för att bibehålla god kvalitet i vård och omsorg. Användandet av välfärdsteknik bidrar till måluppfyllelsen genom att äldre ges ökade möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande i samhällslivet. Ökad användning av välfärdsteknik kan också skapa mervärde för äldre, så att de med välfärdsteknik och e-hälsa så långt som möjligt kan leva oberoende och självständigt.

Regeringen framförde även att den nya tekniken har satt ljus på olika etiska frågeställningar som uppkommit: hur ska kvinnor och män med helt eller

delvis nedsatt beslutsförmåga få möjlighet att ta del av de fördelar som digital teknik erbjuder, och hur ska kvinnor och män som har svårt att uttrycka sin mening kunna ge samtycke till insatser i form av välfärdsteknik? I detta sammanhang har Socialstyrelsen på regeringens uppdrag tagit fram ett metodstöd för hur beslutsfattare och personal inom verksamheter inom socialtjänsten ska kunna erbjuda insatser i form av välfärdsteknik till kvinnor och män med helt eller delvis nedsatt beslutsförmåga med respekt för den enskildes integritet. Metodstödet finns publicerat på kunskapsguiden.se.

Skrivelsen behandlades av utskottet under hösten 2018. Riksdagen beslutade att lägga skrivelsen till handlingarna (bet. 2018/19:SoU6, rskr. 2018/19:51).

Utredningen om välfärdsteknik i äldreomsorgen

Regeringen tillsatte i augusti 2018 en utredning för att undersöka hur välfärdsteknik bättre kan tas till vara inom äldreomsorgen (dir. 2018:82). Utredaren ska enligt direktivet bl.a. identifiera och analysera både förutsättningar och hinder som finns för att använda välfärdsteknik inom äldreomsorgen. Utredaren ska även analysera och identifiera rättsliga hinder och lämna författningsförslag i syfte att underlätta användningen av välfärdsteknik. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet senast den 1 mars 2020.

Främja ökat användande av välfärdsteknik

I regleringsbrevet för 2016 fick Myndigheten för delaktighet (MFD) ett regeringsuppdrag om digitala trygghets- och servicetjänster och teknik inom socialtjänst och hemsjukvård i syfte att öka förutsättningarna för införande av e-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna (S2015/08135/RS, delvis). Arbetet resulterade bl.a. i utbildningar för kommuner, ett digitalt ledningssystem för att kvalitetssäkra trygghetslarmsprocessen, vägledning om kommuners informationssäkerhetsansvar samt en webbplats som samlar kunskapsunderlag från berörda myndigheter (Digitala tjänster i kommunerna, 2017).

I rapporten Tekniska förutsättningar för digitala trygghetstjänster (2017) visar MFD att kommunerna har behov av stöd i digitaliseringen av socialtjänstens verksamheter. Myndigheten lyfter fram behov på flera områden, som t.ex. stöd vid upphandling, tekniska lösningar och infrastrukturella förutsättningar. Vidare upplever många kommuner att det är svårt att hitta rätt instans för att få hjälp med de frågor som den egna kommunen har. I april 2018 gav regeringen därför E-hälsomyndigheten i uppdrag att utforma och tillgängliggöra ett nationellt stöd till kommunerna i att införa och använda digital teknik i verksamheter inom social omsorg och inom kommunal hälso- och sjukvård (S2018/02375/FST, delvis). Det nationella stödet ska inte ersätta andra aktörers arbete på området, utan vara vägledande för kommunerna i deras eget arbete med digitalisering inom socialtjänsten och hälso- och sjukvård.

Den 1 mars 2019 delredovisades uppdraget till Regeringskansliet. I rapporten pekar E-hälsomyndigheten ut ett antal områden som påverkar digitaliseringens utvecklingstakt inom socialtjänsten och den kommunala hälso- och sjukvården. Bland annat prioriteras inte digitaliseringen inom den högsta förvaltningsledningen, kompetens saknas inom området och bristande kunskap om andra kommuners arbeten leder till dubbelarbete. Verksamhetsutveckling med stöd av digitalisering är komplex och kräver rätt förutsättningar, tid och resurser för en hållbar utveckling. Mot denna bakgrund kommer E-hälsomyndigheten att inrikta det fortsatta arbetet på att skapa ett nationellt stöd som ska beröra följande områden:

- Ledningens prioritering av digitalisering
- Samverkan mellan kommunal och regional hälso- och sjukvård för individens bästa
- Digitalisering av socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård är en del av kommunens totala digitalisering
- Samordning av information och stöd
- Former för kompetensstöd och informationsdelning
- Ekonomiska förutsättningar.

E-hälsomyndighetens uppdrag ska slutredovisas den 28 februari 2020.

Statsbidrag för investering i välfärdsteknik

I vårandringsbudgeten för 2018 föreslog regeringen ett riktat statsbidrag till kommunerna om 350 miljoner kronor för att investera i välfärdsteknik under 2018 (prop. 2017/18:99, bet. 2017/18:FiU21, rskr. 2017/18:435). Enligt regeringens bedömning behöver investeringstakten i välfärdsteknik öka, både i syfte att ge fler ökad möjlighet till att vara mer självständiga och mer delaktiga och för att förbättra arbetsmiljön för de personer som arbetar inom välfärden. Syftet med stimulansmedlen är att göra det möjligt för kommunerna att öka investeringstakten för välfärdsteknik i verksamheter inom kommunal hälso- och sjukvård, social omsorg (omsorgen om personer med funktionsnedsättning och äldreomsorgen) samt hjälpmedelsområdet. Socialstyrelsen ska redovisa uppdraget senast den 15 maj 2019 (S2018/03799/FST, delvis).

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om att mäta effekterna av införande av digital teknik inom äldreomsorgen behandlades senast i betänkande 2017/18:SoU14 Äldrefrågor (s. 30 f.). Motionsyrkandet avstyrktes och riksdagen biföll utskottets förslag till beslut (rskr. 2017/18:190).

Utskottets ställningstagande

Det pågår en rad aktiviteter inom e-hälsoområdet, inte minst arbetet inom ramen för Vision e-hälsa 2025 och Socialstyrelsens pågående uppdrag inom

området. Regeringen har gjort bedömningen att en ökad användning av välfärdsteknik är nödvändig för att bibehålla god kvalitet i vård och omsorg. Välfärdsteknik ger även äldre ökade möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande i samhällslivet samt leva oberoende och självständigt. Utskottet noterar vidare att utredningen om välfärdsteknik i äldreomsorgen ska redovisa sitt uppdrag senast den 1 mars 2020. Mot denna bakgrund anser utskottet att det inte är nödvändigt för riksdagen att ta några initiativ med anledning av motionerna 2018/19:775 (M) yrkande 2 och 2018/19:2794 (M) yrkande 8. Motionsyrkandena bör avslås.

Reservationer

1. Äldres rättigheter, punkt 1 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 1 och
2018/19:1455 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M)
samt
avslår motion

2018/19:833 av Maria Strömkvist m.fl. (S).

Ställningstagande

Vi anser att det behövs en ny lag som ger vård- och omsorgsbehövande äldre en starkare ställning. Begreppet ”skälig levnadsnivå”, som inte är gott nog, ska fasas ut och ersättas av ”goda levnadsvillkor”. Det är hög tid att de rättigheter som anses självklara för andra grupper i samhället även blir självklara för omsorgsbehövande äldre. Vi vill därför att regeringen ska tillsätta en utredning med uppdrag att ta fram ett förslag på hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut. Utredningen ska omfatta alla frågor som berör äldres rättigheter inom äldreomsorgen.

2. Äldres hälso- och sjukvård, punkt 2 (SD, C)

av Anders W Jonsson (C), Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:2254 av Solveig Zander (C) yrkande 1 och
2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 7 och
avslår motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 9.

Ställningstagande

För att nyttja samhällets gemensamma resurser på bästa sätt föreslår vi ett äldreomsorgsprogram med förebyggande arbete för äldre. Ett systematiskt förebyggande arbete gynnar både den enskilda individen i form av ökad livskvalitet och hälsa och kan ge stora samhällsvinster. Vi anser att regeringen därför bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram konkreta åtgärder för hur svensk äldreomsorg kan stärkas.

3. Äldres hälso- och sjukvård, punkt 2 (L)

av Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 9 och avslår motionerna

2018/19:2254 av Solveig Zander (C) yrkande 1 och

2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 7.

Ställningstagande

Liberalernas politik för årsrika syftar till att de friska åren ska bli fler och att självständigheten och egenmakten för dem som behöver stöd ska öka. För att tillgodose behoven av hälso- och sjukvård behöver primärvården utvecklas och satsa mer på att förebygga ohälsa hos äldre personer och ansvara för rehabilitering efter stroke, olycksfall m.m. Jag anser också att kommunerna, primärvården och sjukhusen bör ha en gemensam organisation och finansiering av äldreomsorgen. Detta har visat sig vara bättre för vårdtagare och personal, samtidigt som det kostar mindre. Det är också den organisation som har föreslagits av utredningen Effektiv vård (SOU 2016:2). Jag anser att det även bör vara en av utgångspunkterna för framtida sjukvårdsreformer.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

4. Maxtaxan inom äldreomsorgen, punkt 3 (SD, C)

av Anders W Jonsson (C), Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2018/19:2860 av Solveig Zander m.fl. (C) yrkande 16 och
avslår motionerna
2018/19:1719 av Sten Bergheden (M) och
2018/19:2664 av Petter Löberg (S).

Ställningstagande

Många pensionärer har inte tillräckligt med pengar över för mat när räkningar, hyran och andra utgifter är betalda. Det finns ett förbehållsbelopp som innebär att alla ålderspensionärer ska ha en viss summa kvar att leva på när alla kostnader för vård och omsorg m.m. är betalda. Maxtaxan ska sedan finnas för att garantera att det finns ett tak på utgifterna. Utöver detta finns flera utgifter som inte ingår i maxtaxan och förbehållsbeloppet, och det varierar mellan kommunerna vilka kostnader de har för vissa nödvändiga trygghetssystem för den äldre. Vi anser därför att det behövs en översyn av äldres kostnader och ersättningar. Nivåer och vad som ingår i försörjningsstödet, existensminimum och förbehållsbelopp behöver ses över.

Vi anser att regeringen bör vidta åtgärder i enlighet med vad som anförs ovan.

5. Kvalitet och tillsyn, punkt 4 (M)

av Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M) och Ulrika Heindorff (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkandena 1, 4 och 7
samt
avslår motionerna

2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) yrkandena 1–3 och

2018/19:1516 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M).

Ställningstagande

Vi anser att det är viktigt att förbättra äldreomsorgens samlade kvalitet. Vi har därför lämnat förslag om att fastställa ett begränsat antal nationella kvalitetskrav för äldreomsorgens verksamheter som ska spegla en samlad bedömning av äldreomsorgens kvalitet. För att säkerställa att äldre oavsett bostadsort ges bästa möjliga äldreboende och hemtjänst vill vi även införa ett kvalitetskontrakt i äldreomsorgen. Kvalitetskontrakt ska vara obligatoriska och ska tecknas mellan huvudmän och berörd kommun för den utförare/enhet som inte når de fastställda kvalitetskraven. Kvalitetskontrakten ska innehålla krav på åtgärder som forskning och beprövad erfarenhet har visat kan möta de nationella kvalitetskraven. Finansiering av dessa nödvändiga åtgärder ska delas mellan stat och berörd huvudman. Vidare har vi föreslagit sanktioner mot bristande verksamheter i äldreomsorgen samt att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att sammanställa, analysera och sprida goda exempel på äldreboenden med hög kvalitet.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

6. Kvalitet och tillsyn, punkt 4 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) yrkande 1 och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkandena 1, 4 och 7 samt

avslår motionerna

2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M) yrkandena 2 och 3 samt

2018/19:1516 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M).

Ställningstagande

Vi anser att det är viktigt att förbättra äldreomsorgens samlade kvalitet. Rätten till och kvaliteten på omsorg ska inte skilja sig åt eller vara beroende av vilken kommun man bor i. Eftersom dagens regelverk inte klarar av att rätta till dessa skillnader bör statliga kvalitetsgränser för omsorgen införas, vilka bör stadga en miniminivå på kvalitet, tillgänglighet och tillgodosedda omsorgsbehov som alla kommuner minst måste nå upp till.

Vi anser även att det dels bör fastställas ett begränsat antal nationella kvalitetskrav för äldreomsorgens verksamheter som ska spegla en samlad bedömning av äldreomsorgens kvalitet, dels bör införas obligatoriska kvalitetskontrakt i äldreomsorgen. Vidare anser vi att det bör införas sanktioner mot bristande verksamheter i äldreomsorgen samt att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att sammanställa, analysera och sprida goda exempel på äldreboenden med hög kvalitet.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

7. Tillståndsplikt för verksamhet inom vård och omsorg, punkt 5 (M, SD, KD)

av Acko Ankarberg Johansson (KD), Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M), Ulrika Heindorff (M), Christina Östberg (SD), Michael Anefur (KD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 18 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkandena 31 och 32 samt avslår motion

2018/19:2436 av Martina Johansson (C) yrkandena 1 och 4.

Ställningstagande

Inom såväl privat som offentlig välfärd finns det verksamheter som håller för låg kvalitet. Vi ser det som helt nödvändigt med höga och tydliga kvalitetskrav på samtliga aktörer inom välfärden, såväl offentliga som privata utförare. För att säkra långsiktighet och kvalitet oavsett utövare menar vi att det bör råda en generell tillståndsplikt för att få bedriva hälso- och sjukvård, omsorg och verksamhet inom socialtjänst och LSS. Generell tillståndsplikt med fungerande tillståndsgivning av IVO är avgörande för konkurrensneutralitet. Alla aktörer måste i möjligaste mån ges lika förutsättningar för att

valfrihetssystemet ska fungera. Trots tillkännagivanden från riksdagen (bet. 2015/6:FiU26 och bet. 2016/17:SoU11) har regeringen inte vidtagit några åtgärder för att återkomma till riksdagen med förslag om generell tillståndsplikt, dvs. utöka tillståndsplikten även till offentliga utövare. Regeringen har avfärdat tillkännagivandet med motiveringen att de bedömer att en tillståndsplikt inte behövs för kommunalt driven verksamhet. Därmed trotsar regeringen riksdagens beslut. Vi anser därför att riksdagen återigen bör ge regeringen till känna att de bör återkomma med förslag som innebär att samma tillståndsplikt som gäller för enskilda för att yrkesmässigt bedriva verksamhet inom välfärden även ska gälla för verksamhet driven i offentlig regi.

Vidare har riksdagen beslutat att tillståndsprovningen ska vara avgiftsbelagd. Vi instämmer i detta men är däremot kraftigt kritiska till den höga nivån på avgiften som regeringen har fastställt. Vi menar att avgiften är orimligt hög med tanke på att ett flertal av de privata aktörerna är mindre företag med begränsade intäkter. Risken är att de mindre aktörerna slås ut från marknaden, vilket i förlängningen skulle vara negativt för valfriheten. Vi föreslår därför att regeringen ska införa en rimlig kostnad för tillståndsprovning hos IVO.

8. Kunskap och kompetens, punkt 6 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 20–22 och

avslår motionerna

2018/19:1055 av Eva Lindh m.fl. (S),

2018/19:1095 av Petter Löberg m.fl. (S),

2018/19:1565 av Lotta Olsson (M) och

2018/19:2597 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 6.

Ställningstagande

För närvarande råder brist på yrkesutbildad personal inom ett flertal yrken inom vård och omsorg av äldre personer. Denna brist förväntas öka de kommande åren då den demografiskt betingade efterfrågan på arbetskraft ökar kraftigt. Tillgången till sådan personal måste därför utökas påtagligt. Vi menar

att staten och huvudmännen samt privata utförare i samverkan måste vidta långsiktigt hållbara åtgärder för att främja kompetensförsörjningen. Landsting, kommuner och privata utförare bör även ge medarbetare goda förutsättningar att delta i vidare- och specialistutbildning.

Den statliga myndigheten IVO har pekat ut dåliga svenskkunskaper hos hemtjänstpersonal som ett ”riskområde” som kan leda till kvalitetsproblem, felaktigt utförd omsorg och vårdskador. Att personalen kan förstå svenska och göra sig förstådd är särskilt viktigt för äldre med demenssjukdomar eller nedsatt hörsel. Även anhöriga måste känna sig trygga med att kommunikationen fungerar. Vi anser därför att personal inom äldreomsorg och hemtjänst ska behärska grundläggande svenska, vilket ska vara ett krav vid nyanställningar.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

9. Kunskap och kompetens, punkt 6 (L)

av Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2597 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 6 och
avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 20–22,

2018/19:1055 av Eva Lindh m.fl. (S),

2018/19:1095 av Petter Löberg m.fl. (S) och

2018/19:1565 av Lotta Olsson (M).

Ställningstagande

Årsrika hbtq-personer möter fortfarande fördomar och diskriminering. De är barn av en generation i vilken många inte vågat komma ut och möter homo-, bi- och transfobi både bland sina jämnåriga och hos vård- och omsorgspersonalen. Årsrika hbtq-personer ska känna sig trygga och välkomna på landets alla äldreboenden, som med fördel bör hbtq-certifieras eller på annat sätt ha personal som genomgått någon form av hbtq-kompetenshöjande utbildning. Det har börjat komma äldreboenden med hbtq-profil och därför bör förekomsten av fler boenden med hbtq-profil uppmuntras som tar till vara den erfarenhet som finns i redan befintliga verksamheter.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

10. Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter, punkt 8 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:361 av Markus Wiechel (SD) och

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 2 och avslår motionerna

2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 6 och

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 10.

Ställningstagande

Vi ser positivt på valfrihet och privata vårdformer så länge de privata vårdgivarna lever upp till samtliga ställda kvalitetskrav. Lagen om valfrihet (LOV) möjliggör, i de kommuner där den tillämpas, att den äldre och dennes anhöriga kan välja den utförare av hemtjänst som passar den enskilde. Det är den enskilde och dennes närmsta som vet bäst vilken omsorg som passar och vilka behov och önsningar den äldre har. Vi anser att man oavsett ålder ska kunna påverka den vård och omsorg man är i behov av, vare sig det handlar om val av boende, hemtjänst eller vårdcentral. Lagen om valfrihet stärker äldres självbestämmande, vilket i längden innebär ökad valfrihet för äldre men också att verksamheter som inte är tillräckligt bra väljs bort.

Vi menar att LOV innebär nya möjligheter med positiv näringsutveckling kombinerat med bättre service. Valfrihet ska däremot inte baseras på var man valt att bo. Regeringen bör därför återkomma med ett förslag där samtliga kommuner i Sverige måste erbjuda invånarna valfrihet inom äldreomsorgen.

11. Valfrihet inom äldreomsorgens verksamheter, punkt 8 (KD)

av Acko Ankarberg Johansson (KD) och Michael Anefur (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD) yrkande 10 och

avslår motionerna
2018/19:361 av Markus Wiechel (SD),
2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 2 och
2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C) yrkande 6.

Ställningstagande

Såväl patienter som medarbetare främjas av att det finns mångfald och valfrihet i välfärden. Valfrihet ger varje patient möjlighet att välja och välja bort vårdgivare och ger vårdens medarbetare ökade möjligheter att kunna utvecklas, specialisera sig samt få utökat ansvar och bättre löneutveckling. Vem som är huvudman för välfärden är inte det viktigaste, utan det handlar om kvalitet, resultat och patientnöjdhet. Vi föreslår därför att valfrihetssystem (LOV) ska användas i alla kommuner för att upphandla välfärdstjänster. All offentlig verksamhet som inte är myndighetsutövning bör upphandlas i konkurrens.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

12. Äldres inflytande och valfrihet, punkt 9 (M, C, KD, L)

av Acko Ankarberg Johansson (KD), Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M), Anders W Jonsson (C), Ulrika Heindorff (M), Michael Anefur (KD) och Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2819 av Tobias Billström m.fl. (M, C, KD, L) yrkande 75 och
avslår motionerna

2018/19:1739 av Sten Bergheden (M) och

2018/19:1905 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M).

Ställningstagande

Såväl patienter som medarbetare främjas av att det finns mångfald och valfrihet i välfärden. Valfrihet ger varje patient möjlighet att välja och välja bort vårdgivare, och ger vårdens medarbetare ökade möjligheter att bl.a. utvecklas, specialisera sig och få utökat ansvar. Vem som är huvudman för välfärden är inte det viktigaste, utan det handlar om kvalitet, resultat och patientnöjdhet. Vi föreslår därför att valfriheten utvecklas, bl.a. genom att införa vårdval för seniorvård. Seniorvård underlättar för äldre, inte minst de

med omfattande vårdbehov, att erbjudas en mer sammanhållen vård, enligt vad vi beskriver nedan.

Vi anser att vårdens samlade resurser kan, och ska, användas effektivare. Resurserna används inte optimalt, bl.a. beroende på att insatserna är uppdelade på olika huvudmän. Äldre personer med omfattande vård- och omsorgsbehov är en särskilt utsatt grupp som ofta har insatser från både kommun och landsting. För dessa personer är det extra viktigt att samordningen mellan vårdgivarna fungerar samt att någon tar ett helhetsansvar så att individen inte faller mellan stolarna. Genom att samla resurserna inom hemtjänst, basal hemsjukvård, avancerad sjukvård i hemmet (ASIH) och geriatrik i ett sammanhållet vårdval kan vårdens resurser användas bättre och patienterna erbjudas en mer sammanhållen vård.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

13. Biståndsbedömning för hemtjänst, punkt 10 (M)

av Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M) och Ulrika Heindorff (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:1423 av Alexandra Anstrell (M) och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 2 och avslår motion

2018/19:1193 av Anders Hansson (M).

Ställningstagande

Vi har lämnat förslag om att möjliggöra förenklad biståndsbedömning. Detta kräver en ändring eller en komplettering i socialtjänstlagen så att kommunerna får erbjuda hemtjänst och andra sociala tjänster genom ett förenklat ansökningsförfarande. En förenklad biståndsbedömning kan innebära att äldre ges ett snabbare stöd i form av exempelvis hemtjänst och minskad administration, men det kräver också tydliga riktlinjer för likabehandling och att det inte genererar kraftigt ökade kostnader för kommunerna. Mot denna bakgrund anser vi att regeringen bör se över möjligheterna för en ändring i socialtjänstlagen så att kommunerna får erbjuda hemtjänst och andra sociala tjänster genom ett förenklat ansökningsförfarande.

14. Biståndsbedömning för hemtjänst, punkt 10 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2018/19:1193 av Anders Hansson (M) och
avslår motionerna
2018/19:1423 av Alexandra Anstrell (M) och
2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 2.

Ställningstagande

Räddningstjänsterna arbetar dagligen med att förebygga bränder och öka brandsäkerheten hemma hos invånarna. Med en förminskad eller förlorad förmåga att t.ex. uppfatta larmsignaler eller fysiskt kunna ta sig ut ur hemmet som står i brand riskerar vi att flera bränder får dödliga utgångar. Om man lät räddningstjänsten genomföra larm- och brandskyddsbedömningar vid biståndsprövningen skulle tryggheten öka för många personer. Vi anser därför att larm- och brandskyddsfrågorna ska övervägas vid biståndsbedömningar för hemtjänst.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

15. Boende, punkt 11 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 3–5 och
7 samt
2018/19:2822 av Jakob Forssmed (KD) yrkandena 5 och 14 samt
avslår motionerna
2018/19:1501 av Lotta Finstorp och Edward Riedl (båda M) och
2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 38.

Ställningstagande

Möjligheten att få flytta in på ett äldreboende varierar beroende på var i landet man bor. Det finns skillnader mellan kommuner när det gäller vilka behov som ska tillgodoses och vilka personer som ska få flytta in på äldreboende. Vi anser därför att lämplig myndighet bör få i uppdrag att kartlägga skillnader mellan kommunerna vad gäller riktlinjer och tillämpning för att bevilja bistånd till särskilt boende. I uppdraget bör även ingå att kartlägga om det finns skillnader i möjlighet att få plats i särskilt boende mellan kvinnor och män och om kommunernas ekonomi har någon betydelse.

Det finns brister i kommunernas uppfyllelse att verkställa ett beviljat beslut om plats på särskilt boende inom tre månader. Vi vill därför att regeringen ser över möjligheten att ekonomiskt kompensera de äldre som inte får plats på ett särskilt boende på utsatt tid. Vi menar också att det är angeläget att utforma incitament så att kommunerna skyndar på inrättandet av särskilda boendeformer för äldre.

Det finns många positiva erfarenheter och effekter av att äldre människor umgås med djur. Bland annat påverkar djurens närhet både psykiska, fysiska och sociala funktioner positivt. Trots denna kunskap är det oftast inte tillåtet att ta med sitt sällskapsdjur vid flytt till ett äldreboende. Endast ett fåtal äldreboenden i landet erbjuder denna möjlighet, vilket inte är tillfredställande. Vi vill därför öka tillgången till kategoriboende med husdjursprofil.

Vi ställer oss också bakom att den sociala aspekten måste vara närvarande vid planeringen av boendeformer för äldre och att fler alternativa boendeformer för äldre utan stora omsorgsbehov bör byggas. Slutligen måste äldres ensamhet och isolering ges större vikt vid biståndsbedömningen för särskilt boende. Vi menar även att definitionen av särskilt stöd i 5 kap. 5 § socialtjänstlagen bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

16. Boende, punkt 11 (KD)

av Acko Ankarberg Johansson (KD) och Michael Anefur (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:2822 av Jakob Forssmed (KD) yrkandena 5 och 14 samt

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 38 och

avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 3–5 och 7 samt

2018/19:1501 av Lotta Finstorp och Edward Riedl (båda M).

Ställningstagande

Vi anser att ensamhet och isolering hos den äldre måste ges större vikt vid biståndsbedömning för särskilt boende. Vi anser att kommuner redan i dag bör använda den möjlighet som framgår i socialtjänstlagen 5 kap. 4 §. Där framgår det att socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande och att socialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Men vi anser också att definitionen av särskilt stöd i socialtjänstlagens 5 kap. 5 § bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov.

Närområdet och boendet har en stor betydelse för den sociala gemenskapen. Vi menar därför att de sociala aspekterna, i syfte att mota ensamhet och främja gemenskap, bör vara lika självklara som de miljömässiga aspekterna vid planering och byggandet av bostadsområden. När det gäller planeringen av boendeformer för äldre måste den sociala aspekten vara särskilt närvarande, och fler alternativa boendeformer för äldre utan stora omsorgsbehov bör inrättas. Boenden där den privata aspekten bibehålls samtidigt som stöd och gemenskap finns med personal och andra boende.

Vidare har vi tidigare lämnat flera förslag som syftar till att stärka de äldres rätt att få tillgång till en anvisad plats på ett anpassat boende inom tre månader. Vi vill även att den lägre gränsen för vitesbelopp när kommunerna inte klarar att leverera särskilt boende i tid ska höjas samt att möjligheten att ekonomiskt kompensera den som inte får en plats på boende på utsatt tid ska prövas.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

17. Våld och trygghet, punkt 12 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:98 av Carina Ståhl Herrstedt (SD) och

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8, 18 och 19 samt

avslår motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkandena 10 och 11.

Ställningstagande

För att säkerställa äldres trygghet bör regeringen utreda möjligheten att införa ett statligt örönmärkt bidrag för att stimulera kommuner att installera någon form av nyckelfria lås. Ett sådant system förhindrar att obehöriga kan ta sig in i lägenheten genom att falskt utge sig för att vara anställda i hemtjänsten. Digitala nycklar medför en enkel hantering för personalen, hög säkerhet och ökad trygghet för brukaren då vanliga låsnycklar ej kan komma i oönskad cirkulation.

Att äldre utsätts för våld och övergrepp inom äldreomsorgen är inte acceptabelt och ska förhindras. Våld mot äldre kan förebyggas genom en rad olika åtgärder. Vi ser bl.a. att det ligger stor vikt i att utöka kraven på kontroll ur belastningsregistret, så att den sker kontinuerligt och omfattar anställda, praktiserande och studerande inom äldreomsorgen, för att i så stor utsträckning som möjligt förhindra att personer dömda för våldsbrott arbetar inom äldreomsorgen. Vi anser vidare att regeringen bör verka för att ta fram en nationell strategi för att i högre grad öka tryggheten samt förebygga, upptäcka och hantera våld mot äldre. Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

18. Våld och trygghet, punkt 12 (L)

av Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkandena 10 och 11 samt avslår motionerna

2018/19:98 av Carina Ståhl Herrstedt (SD) och

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8, 18 och 19.

Ställningstagande

Liberalerna anser att det behövs en bred nationell handlingsplan mot våld mot årsrika. Den nationella strategi som antogs av regeringen 2014 handlar endast om våld och övergrepp inom vård och omsorg av äldre. Det är också viktigt att motverka, men det är bara en liten del av problemet. Jag anser att en nationell handlingsplan om våld mot årsrika även bör omfatta polis och rättsväsende. Även andra yrkesgrupper som möter äldre i sin vardag behöver kunskap om hur de kan upptäcka övergrepp, och hur just de kan hjälpa utifrån sin roll. Enligt min mening behöver de som arbetar inom hälso- och sjukvård

samt inom äldreomsorgen därutöver ha anmälningsskyldighet vid misstanke om våld eller övergrepp mot årsrika.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

19. Nutrition och måltider, punkt 13 (M)

av Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M) och Ulrika Heindorff (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 3 och avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9,

2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S),

2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M),

2018/19:1489 av Solveig Zander (C),

2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M) yrkande 1,

2018/19:1718 av Sten Bergheden (M) yrkandena 1 och 2 samt

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 8.

Ställningstagande

Alltför många äldre lider av allvarlig undernäring. För att motverka äldres undernäring och höja kvaliteten på maten vid Sveriges äldreboenden är det centralt att kommuner ställer höga krav på såväl den äldreomsorg de själva driver som på fristående aktörer kring kunskap om nutrition, vikten av att servera mat de äldre uppskattar och en trivsamt måltidssituation. På många håll krävs ett måltidsluft. Vi föreslår därför att regeringen ska verka för att höja kunskapsnivån gällande äldres nutrition.

Regeringen bör vidta åtgärder i enlighet med vad som anförs ovan.

20. Nutrition och måltider, punkt 13 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9 och avslår motionerna

2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S),

2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M),

2018/19:1489 av Solveig Zander (C),

2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M) yrkande 1,

2018/19:1718 av Sten Bergheden (M) yrkandena 1 och 2,

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 8 och

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 3.

Ställningstagande

Matens kvalitet och tillagningssätt har stor betydelse för de äldres aptit, välbefinnande och hälsa. Vi föreslår därför en matreform för att säkerställa att de äldres mat i likhet med skolbarnens mat uppfyller vissa grundkrav i fråga om näringsinnehåll och kvalitet. Personalen på särskilda boenden är stressade och bör lägga sin arbetstid på omsorg; därför bör utbildade kockar och kokerskor med rätt kunskap om livsmedel ansvara för inköp av råvaror och tillagning av maten på äldreboenden.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

21. Nutrition och måltider, punkt 13 (L)

av Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 8 och avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9,

2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S),

2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M),

2018/19:1489 av Solveig Zander (C),

2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M) yrkande 1,

2018/19:1718 av Sten Bergheden (M) yrkandena 1 och 2 samt

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 3.

Ställningstagande

God och näringsrik mat samt trivsamma måltider är en viktig kvalitetsfråga i äldreomsorgen. Ett väl fungerande förebyggande arbete mot undernäring minskar också risken för fallskador och andra hälsoproblem, samtidigt som behovet av omvårdnad minskar. Jag föreslår att det ska tillhöra s.k. skälig levnadsnivå att få äta det man själv tycker om. Socialtjänstlagen bör förtydligas, och en laga-mat-garanti för hemtjänsten bör införas. Den som har fått hjälp med måltider beviljad ska ha rätt att välja mellan att få mat lagad i det egna hemmet och att få mat levererad hem. För den mat som levereras ska det finnas flera olika leverantörer och rätter att välja mellan. Också i särskilt boende ska de äldres inflytande över måltiderna och måltidernas kvalitet öka.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

22. Ensamhet och sociala aktiviteter, punkt 14 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 12 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 45 och

avslår motion

2018/19:2814 av Marie-Louise Hänel Sandström (M).

Ställningstagande

Äldre som besväras av ensamhet känner sig sjukare och tröttare och äter fler mediciner, vilket leder till ett ökat vårdbehov. Vi menar att äldres sociala behov därför behöver uppmärksammas i större utsträckning, då samvaro med andra höjer livskvaliteten. Vi anser att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att dels följa upp i vilken utsträckning kommunernas stöd i form av dagverksamhet och sociala mötesplatser kan minska äldre personers ensamhet, dels utforma en vägledning för kommunerna i arbetet med att minska äldre personers ensamhet.

Vidare har hälsofrämjande strategier för äldre en avgörande betydelse för att upprätthålla och öka funktionsförmågan, bibehålla eller förbättra egenvården samt stimulera ett socialt nätverk. Även sociala nätverk och sociala aktiviteter, exempelvis lärande aktiviteter och deltagande i kulturella evenemang, är en förutsättning för ett hälsosamt åldrande. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att främja hälsan och bryta äldres ensamhet.

23. Ensamhet och sociala aktiviteter, punkt 14 (KD)

av Acko Ankarberg Johansson (KD) och Michael Anefur (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 45 och avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 12 och 2018/19:2814 av Marie-Louise Hänel Sandström (M).

Ställningstagande

Enligt vår mening måste vi i Sverige sluta se ensamheten som ett individuellt problem och börja betrakta det som det samhällsproblem det är; först då kan vi också ta steg bort från ett samhälle som hamnat i konflikt med människan som gemenskapsvarelse. Hälsofrämjande strategier för äldre har en avgörande betydelse för att upprätthålla och öka funktionsförmågan, bibehålla eller förbättra egenvården samt stimulera ett socialt nätverk. Genom att erbjuda hälsofrämjande insatser till äldre kan vi bidra till ett längre, självständigt liv med god livskvalitet. Även sociala nätverk och sociala aktiviteter, exempelvis lärande aktiviteter och deltagande i kulturella evenemang, är en förutsättning för ett hälsosamt åldrande. Vi anser att regeringen bör vidta åtgärder för att främja hälsan och bryta ensamheten hos äldre.

24. Demensvården, punkt 15 (M, SD)

av Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M), Ulrika Heindorff (M), Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 15 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 5 och avslår motionerna

2018/19:945 av Hans Hoff (S) yrkande 2 och

2018/19:2442 av Lars Thomsson (C).

Ställningstagande

Vi föreslår att regeringen ska ta fram ett hållbart nationellt handlingsprogram för kvalitetssäkrad och sammanhållen demensvård. Arbetet med att stärka kompetensen och kunskapen inom demensvården ska fortsätta, bl.a. genom strukturerad vidareutbildning vid det nationella kompetenscentrumet inom demensvården, Silviahemmet. Vård och omsorg ska ske så sammanhållet som möjligt utifrån den enskildes behov och perspektiv. Den ska lyfta livskvaliteten och med olika medel försöka skapa så mycket meningsfullhet som möjligt. Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

25. Anhörigstöd, punkt 16 (SD)

av Christina Östberg (SD), Clara Aranda (SD) och Ann-Christine From Utterstedt (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 17 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 87 och

avslår motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 12.

Ställningstagande

I dag finns det hjälp och stöd att få då man vårdar en anhörig. Anhörigstödet kan dock se väldigt olika ut beroende på kommun. Enligt 5 kap. 10 § socialtjänstlagen ska socialnämnden erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder. Det preciseras däremot inte hur det ska gå till. Vi menar därför att riksdagen bör uppmana regeringen att forma ett likvärdigt ramverk så att samma möjligheter finns oavsett kommun. Vi anser också att socialtjänstlagen ska förtydligas så att socialtjänsten i samband med biståndsprövning och uppföljning av insatser till en person särskilt ska uppmärksamma de anhörigas situation.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

26. Anhörigstöd, punkt 16 (KD)

av Acko Ankarberg Johansson (KD) och Michael Anefur (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 87 och avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 17 och

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 12.

Ställningstagande

Vi anser att det är fortsatt viktigt att utveckla stöd för anhöriga för att säkerställa att den omsorg som de ger till närstående är frivillig. Anhörigvårdarna avlastar stat, landsting och kommuner. De anhörigas insatser måste ges erkännande samtidigt som vi behöver ge dem de verktyg och det stöd de behöver för att vilja och orka fortsätta i sin ovärderliga gärning.

Vi har även föreslagit att ett tydliggörande förs in i socialtjänstlagen som innebär att socialtjänsten i samband med biståndsprövning och uppföljning av insatser till en person särskilt ska uppmärksamma anhörigas situation. Om behov finns ska anhöriga och närstående erbjudas lämpliga stöd. Hälso- och sjukvårdens ansvar för att även stödja anhöriga exempelvis genom att informera och vid behov utbilda anhöriga bör tydliggöras.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

27. Anhörigstöd, punkt 16 (L)

av Barbro Westerholm (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L) yrkande 12 och avslår motionerna

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 17 och

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD) yrkande 87.

Ställningstagande

Anhöringsinsatserna ska vara frivilliga och ett komplement till samhällets insatser men i dagsläget tvingas många anhöriga att ta ett större ansvar för en närståendes vård och omsorg än de vill och orkar på grund av brister i det offentliga utbudet. De får inte det stöd och den avlastning som de behöver för att kunna hantera sin situation. En anhörigrupp som ofta glöms bort är anhöriga som mist den de vårdat och som befinner sig i sorgearbete. Jag anser att hälso- och sjukvården och kommunerna bör följa upp vilket stöd den anhörige behöver.

Riksrevisionen presenterade 2014 rekommendationer om ett förbättrat anhörigstöd. Liberalerna har tidigare framfört att Riksrevisionens rekommendationer måste förverkligas men eftersom bristerna i anhörigstödet fortfarande är omfattande behöver detta upprepas.

Regeringen bör vidta åtgärder enligt vad som anförs ovan.

28. Digital teknik, punkt 17 (M)

av Camilla Waltersson Grönvall (M), Johan Hultberg (M) och Ulrika Heindorff (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 8 och avslår motion

2018/19:775 av Betty Malmberg (M) yrkande 2.

Ställningstagande

Vi har föreslagit att regeringen ska ge en lämplig myndighet i uppdrag att mäta effekterna av införande av digital teknik inom äldreomsorgen. Digitaliseringen inom äldreomsorgen har påbörjats men sker långsamt och i högst varierande omfattning. Det saknas dock tillräcklig samordning, samarbete och samverkan mellan olika kommuner och andra utförare av äldreomsorg. Nya tekniska hjälpmedel kan emellertid aldrig ersätta de avgörande mänskliga kontakterna. Samtidigt sticker Sverige ut genom att vi utvecklar ny digital teknik som ett led i att öka människors självständighet och förmåga att klara sig själv. Ny digital teknik har stora möjligheter att växa fram som ett bra komplement till övrig hemtjänst och äldreomsorg. Vi anser att regeringen ska låta utreda effekterna av införande av digital teknik inom äldreomsorgen.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2018/19

2018/19:98 av Carina Ståhl Herrstedt (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att stimulera kommunerna att införa nyckelfri hemtjänst och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:361 av Markus Wiechel (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att samtliga kommuner i Sverige bör erbjuda kommuninvånare valfrihet inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:702 av Hillevi Larsson (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om bemanning dygnet runt i äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:775 av Betty Malmberg (M):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av bredband med hög kapacitet på äldrecentrum, demensboenden och mötesplatser för äldre och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:833 av Maria Strömkvist m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att inrätta en äldreombudsman och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:857 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som ser över hur en ny rättighetslag för äldreomsorgen kan se ut och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att lagen om valfrihet görs obligatorisk för äldre i alla landets kommuner och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lämplig myndighet i uppdrag att kartlägga skillnader mellan kommunerna vad gäller riktlinjer och tillämpning för att bevilja bistånd till särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att ekonomiskt kompensera den som inte får plats på ett särskilt boende i tid, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utforma incitament så att kommunerna påskyndar tillgången till platser på särskilt boende för äldre och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att fler kategoriboenden med husdjursprofil inrättas och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att stimulera kommunerna att införa nyckelfri hemtjänst och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att de äldres mat uppfyller vissa grundkrav gällande näringsinnehåll och kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge lämplig myndighet i uppdrag att följa upp i vilken utsträckning kommunernas stöd i form av dagverksamhet och sociala mötesplatser kan minska äldre personers ensamhet samt utifrån denna uppföljning utforma vägledning för kommunerna i arbetet med att minska äldre personers ensamhet och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda och forma ett nationellt och mer likvärdigt ramverk för anhörigstöd och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en nationell strategi för att upptäcka och hantera våld mot äldre och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utöka kraven på kontroll i belastningsregistret av personer som arbetar med äldre till att omfatta anställda, praktiserande samt studerande inom äldreomsorg och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att staten och huvudmännen, samt privata utförare, i samverkan måste vidta långsiktigt hållbara åtgärder för att främja kompetensförsörjningen inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att landsting, kommuner och privata utförare ska ge personalen inom äldreomsorgen goda förutsättningar att delta i vidare- och specialistutbildning och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att grundläggande kunskaper i svenska ska vara ett krav vid nyanställningar för personal inom äldreomsorg och hemtjänst och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:945 av Hans Hoff (S):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över all lagstiftning som rör såväl möjlighet till som förbud mot tvingande åtgärder gentemot demenssjuka som saknar insikt om sitt eget vårdbehov, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2018/19:1055 av Eva Lindh m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utbildning inom vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1095 av Petter Löberg m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av insatser för att stärka kompetens om psykisk ohälsa hos personalen inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1139 av Magnus Manhammar (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur riktlinjerna för näringsriktiga måltider för äldre efterlevs och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1193 av Anders Hansson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att trygghetsprövning avseende larm- och brandskydd ska ingå i hemtjänstens biståndsprövningar och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1235 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka attraktiviteten inom vissa yrkesgrupper och samtidigt överväga hur tillgången på deltidbrandmän kan ökas och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1423 av Alexandra Anstrell (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en förändring i socialtjänstlagen så att kommunerna får erbjuda hemtjänst till äldre personer och andra sociala tjänster genom förenklat ansökningsförfarande, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2018/19:1429 av Alexandra Anstrell (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att mat som serveras våra äldre ska vara god, trivsamt, näringsriktig, hållbar och säker och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1455 av Elisabeth Björnsdotter Rahm och Ann-Britt Åsebol (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över socialtjänstlagen där äldres rättigheter till goda levnadsvillkor ingår och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1489 av Solveig Zander (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om möjligheten till bättre måltider för äldre och mer närproducerade livsmedel i den offentliga maten genom ett måltidslyft och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1497 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga möjligheten att införa statliga kvalitetsgränser inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga höjda sanktioner för kommuner som inte tillgodoser äldres omsorgsbehov och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att stärka den statliga tillsynen inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1501 av Lotta Finstorp och Edward Riedl (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av resultatet av satsningen på trygghetsboenden och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1516 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kvaliteten i äldreomsorgen genom att stimulera till bättre jämförelser mellan verksamheter så att den bättre avspeglar äldres behov och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1565 av Lotta Olsson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att stärka kunskaperna om hörselnedsättning bland personalen inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1580 av Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om mat för människor i behov av hjälp och stöd i alla åldrar och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1718 av Sten Bergheden (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om möjligheter för äldre att välja bra mat inom ramen för hemtjänsten och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten till ett stimulansbidrag så att fler kommuner öppnar upp för olika matleverantörer i hemtjänsten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2018/19:1719 av Sten Bergheden (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga möjligheten att sänka maxtaxan i äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1739 av Sten Bergheden (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur äldres rätt att välja mat, boende och omvårdnad kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:1905 av Ann-Britt Åsebol och Elisabeth Björnsdotter Rahm (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om möjligheten att stärka äldres inflytande och valfrihet i omsorgen gällande äldrecoacher och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2039 av Jan Björklund m.fl. (L):

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inflytande över måltider bör tillhöra en skälig levnadsnivå och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om organisationen av äldresjukvården och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot årsrika och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om anmälningsskyldighet vid misstanke om våld mot årsrika för personal inom vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrat anhörigstöd och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2254 av Solveig Zander (C):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda införandet av ett äldreomsorgsprogram och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2436 av Martina Johansson (C):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur man kan ge förutsättningar för alla utförare inom vård och omsorg att verka på lika villkor och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda vilka försvårande omständigheter som är beslutade för att icke offentliga organisationer ska kunna bedriva verksamheter inom vård och omsorg och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2442 av Lars Thomsson (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att föreslå lagändringar för att skapa såväl rättssäkerhet som säkerhet vad gäller liv och hälsa för den som drabbats av demenssjukdom och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2444 av Anders W Jonsson m.fl. (C):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att landets alla kommuner ska kunna garantera valfrihet inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppdra åt Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten att utreda införandet av äldreomsorgsprogram i hela landet och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2597 av Jan Björklund m.fl. (L):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om årsrika hbtq-personer och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2664 av Petter Löberg (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att införa en standardiserad maxtaxa och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2794 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa nationella kvalitetskrav och kvalitetskontrakt för äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förenkla biståndsbedömningen för äldre och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja kunskapsnivån gällande äldres nutrition och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skärpta sanktioner mot bristande verksamheter i äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram ett hållbart nationellt handlingsprogram för kvalitetssäkrad och sammanhållen demensvård och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Myndigheten för vård- och omsorgsanalys i uppdrag att sammanställa, analysera och sprida goda exempel på äldreboenden med hög kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att mäta effekterna av införande av digital teknik inom äldreomsorgen och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2814 av Marie-Louise Hänel Sandström (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bryta ofrivillig ensamhet för äldre och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2819 av Tobias Billström m.fl. (M, C, KD, L):

75. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vårdval för seniorvård och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2822 av Jakob Forssmed (KD):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att äldres ensamhet och isolering måste ges större vikt vid biståndsbedömningen samt att definitionen av ”särskilt stöd” i 5 kap 5 § socialtjänstlagen bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den sociala aspekten ska vara särskilt närvarande vid planeringen av boendeformer för äldre samt att fler alternativa boendeformer för äldre utan stora omsorgsbehov bör byggas och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2860 av Solveig Zander m.fl. (C):

16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra en översyn av nivåer och vad som ingår i försörjningsstödet, existensminimum och förbehållsbelopp för äldre i syfte att minska de stora skillnaderna mellan kommuner och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2913 av Camilla Brodin m.fl. (KD):

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att valfrihetssystem (LOV) ska användas i alla kommuner för att upphandla välfärdstjänster och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sänka kostnaden för tillståndsprövning hos IVO och tillkännager detta för regeringen.

2018/19:2989 av Ebba Busch Thor m.fl. (KD):

31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om införande av generell tillståndsplikt och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en rimlig kostnad för tillståndsprövning hos IVO och tillkännager detta för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vite för sent verkställande av beslut om plats på särskilt boende och tillkännager detta för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för att främja hälsan och bryta ensamhet hos äldre och tillkännager detta för regeringen.
87. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om anhörigvård och om att socialtjänsten vid biståndsprövning särskilt ska uppmärksamma anhörigas situation och tillkännager detta för regeringen.